

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Psychosociální dopady terorismu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Oldřich Krulík, Ph.D.

Vypracoval:
Petr Jokl

Brno 2010

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Psychosociální dopady terorismu“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

V Brně, 21.04. 2010

.....

Petr Jokl

Poděkování:

Na tomto místě si dovoluji za nevšední vstřícnost poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Oldřichu Krulíkovi, Ph.D.

OBSAH

I. Úvod.....	5
II. Psychologické dopady nejen terorismu na veřejnost	6
II.1. Definice pojmu terorismus.....	6
II.2. Možné dopady terorismu.....	8
II.3. Jiné druhy bezpečnostních výzev a jejich dopady.....	12
II.4. Ekonomické uvažování v bezpečnostní oblasti.....	19
II.5. Psychosociální dopady konkrétních incidentů –příklady.....	23
II.6. Snahy o metodologické podchycení tématu.....	26
II.6.1. Mezinárodní a zahraniční výzkumy.....	26
II.6.2. Ankety, které probíhaly v České republice.....	37
II.6.3. Eurobarometer: Mezinárodní výzkum, zahrnující i Českou republiku.....	38
II.6.4. Téma intervenčního zásahu po prožití teroristického útoku.....	42
III. Závěr.....	46
IV. Resumé.....	47
V. Anotace.....	48
VI. Použitá literatura	49
VII. Seznam použitých internetových zdrojů	51
VIII. Přílohy	52

I. Úvod

Cílem bakalářské práce je v rovině teoretické popsat aktuální stav společnosti (zejména v kontextu tzv. „Západní“ respektive euroamerické civilizace) s ohledem na schopnost snášet psychosociální dopady, související s terorismem (latentní či chronické obavy, trauma).

Ve vztahu k osobám, které byly vystaveny teroristickému útoku ať již přímo, nebo sekundárně jako příbuzní či známí osob, které byly vystaveny následkům teroristického útoku, se pokusím zmapovat škálu nejčastějších psychických následků takovéto situace. Konkrétní jedinci jsou nuceni podniknout určité kroky k překonání dopadů vzniklých po útoku. U těchto osob vzniká poměrně závažný problém: jak se vypořádat se vzniklou situací?

Mezi konkrétní otázky, které si v této práci kladu, patří:

- Je možné tvrdit, že psychologické (psychické, psychosociální) dopady terorismu jsou stejně nebo dokonce více negativní, než přímé, bezprostřední dopady těchto incidentů (oběti na životech, hmotné škody a podobně)?
- Na jakém základě je možné výše uvedenou otázku studovat? Existují na toto téma nějaké statistiky?
- Je možné v souvislosti s výsledky mého výzkumu naformulovat konkrétní doporučení pro bezpečnostní složky a politickou sféru v rámci České republiky či na úrovni Evropské unie?

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že tento projekt se **nezabývá** již mnohokrát studovaným tématem zdrojů terorismu (financováním a logistickou podporou terorismu), případně tématem nákladnosti (či nenákladnosti) teroristických útoků, výcviku, propagandy respektive jiných aktivit.

Při práci budu vycházet zejména z domácích a zahraničních studií, věnovaných nejenom problematice psychologie, ale i ze statí, věnovaných tématům bezpečnostní vědy (sekuritologie) a obecné ekonomie (například s ohledem na pojišťovnictví, fenoménu očekávání či rozložení rizika). S ohledem na aktuálnost tématu nemohu pominout ani relevantní články v denním tisku a příspěvky na Internetu.

II. Psychologické dopady nejen terorismu na veřejnost

II.1. Definice pojmu terorismus

Jednou z nejčastějších definic pojmu terorismus zní: Terorismus je *plánované, promyšlené a politicky motivované násilí, zaměřené proti nezúčastněným osobám, sloužící k dosažení vytčených cílů.*¹

Vedle této existují stovky dalších definic terorismu. V roce 1980 byla ve Spojených státech amerických, zemi, jež se stává nejčastějším cílem teroristických aktivit, publikována definice terorismu, která se skoro okamžitě stala vodítkem pro posuzování a hodnocení teroristických činů: „Terorismus je propočítané použití násilí nebo hrozby násilím, obvykle zaměřené proti nezúčastněným osobám, s cílem vyvolat strach, jehož prostřednictvím jsou dosahovány politické, náboženské nebo ideologické cíle. Terorismus zahrnuje i kriminální zločiny, jež jsou ve své podstatě symbolické a jsou cestou k dosažení jiných cílů, než na které je kriminální čin zaměřen.“

Po událostech ze dne 11. září 2001 bylo i v rámci České republiky třeba reagovat na definici teroristického činu, kterou zveřejnila dne 27. prosince 2001 Rada Evropské unie (ve svém dokumentu, nazvaném „Společný postoj Rady Evropské unie pro užití zvláštních opatření pro boj s terorismem“, 2001/931/SZBP). Jeho obsah byl dále rozveden v navazujících dokumentech, zejména v Rámcovém rozhodnutí o boji proti terorismu z roku 2002.²

„**Teroristický skutek**“ je zde chápán jako množina vyjmenovaných činů, které mohou, svou podstatou nebo kontextem, vážně ohrozit chod konkrétního státu nebo mezinárodní organizace. V rámci vnitrostátních právních řádů se jedná o skutky, které byly spáchány s úmyslem:

- vážně zastrašit obyvatelstvo
- nenáležitě přimět vládu nebo mezinárodní organizaci ke konání či nekonání konkrétních kroků;

---

¹ <<http://www.mvcr.cz>>. [online]. 29.7.2009 [cit. 2010-02-25]. <<http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>>.

² <<http://europa.eu>> [online] Council Framework Decision 2002/475/JHA of 13 June 2002 on combating terrorism (v platném znění)

- vážně destabilizovat či zničit základní politické, ústavní, hospodářské nebo sociální struktury země nebo mezinárodní organizace, a to:
  - útokem na lidské životy, který může zapříčinit smrt;
  - útoky na psychickou integritu osob;
  - únosy nebo braním rukojmí;
  - zapříčiněním rozsáhlých destrukcí vládních nebo veřejných zařízení, dopravních systémů, infrastrukturních zařízení, pevných platform na kontinentálním šelfu, veřejných míst nebo soukromého vlastnictví, ohrožujícími lidské životy nebo mající za následek vážné ekonomické ztráty;
  - obsazením letadel, lodí nebo jiných prostředků veřejné dopravy nebo dopravy zboží;
  - výrobou, držením, obstaráváním, přepravou, dodáváním nebo používáním zbraní nebo výbušnin jaderné, chemické nebo biologické povahy, stejně jako práce na výzkumu nebo vývoji těchto zbraní;
  - pouštěním těchto nebezpečných látek do volného oběhu, zakládáním požárů, výbuchů nebo zapříčiňování povodní, jejichž průběh ohrožuje lidské životy;
  - přerušováním nebo přerušením dodávek vody, elektřiny nebo jiných základních zdrojů, což může rovněž ohrozit lidské životy;
  - výhrůzkami spácháním těchto skutků, zmíněných výše;
- vedením teroristické skupiny;
- účastí v teroristické skupině, a to i ve funkci informátora, poskytovatele finanční či materiální podpory, s vědomím, že tato pomoc napomůže páchání zločinných aktivit skupiny;

Pro účely téhož dokumentu je „**teroristická skupina**“ definována jako strukturovaná skupina, složená z více než dvou osob, ustavená pro delší časové období a konající v rámci dělby práce kroky nutné ke spáchání teroristických činů (viz výše). Nejedná se o náhodné či jednorázové spolčení. Pro usnadnění dalšího postupu Rada Evropské unie přímo stanovila seznam organizací a osob, splňujících tuto definici. Pravidelně aktualizovaný seznam je dodatkem Společného postoje.

Právní řád České republiky s unijními dokumenty polně rezonuje, jak je zřejmé ze znění § 311 zákona č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 (trestní zákoník), skutková podstata „Teroristický útok“ (viz příloha).

Zajímavý přístup v této záležitosti zvolila **Rada Evropy**. Ta v roce 2004 zadala studii, jejímž cílem bylo srovnání všech relevantních mezinárodních instrumentů (úmluv), týkajících se terorismu. Z ní vyplynula veliká šíře chápání tohoto pojmu. Například řada „regionálních“ instrumentů z islámského světa nebo subsaharské Afriky pod pojem „terorismus“ extenzivně zahrnuje i „urážku prezidenta“ či „nactiutrhání proroka Muhammada“.³

II.2 Možné dopady terorismu

V bezpečnostní oblasti lze identifikovat několik základních průsečíků mezi bezpečnostním uvažováním a ekonomikou (dopadem na hospodářství a společnost), včetně jejích psychologických aspektů:

- **Primární náklady, související s teroristickými incidenty** (škody na místě útoku: oběti na životech, zranění, materiální škody, bezprostřední náklady, nutné na příslušné záchranné práce, léčbu zraněných, odškodnění pozůstalých, respektive případné uvedení místa činu do původního stavu).
- **Sekundární náklady, které znamenají protiteroristická opatření** (přitom je třeba konstatovat, že i „malá míra ohrožení terorismem“ přináší často stejné investice, jako vyšší míra ohrožení).
- **Terciální, apriori psychosociální náklady, které souvisejí s bezpečnostní nejistotou ve společnosti** (nejen s ohledem na terorismus). Tato skutečnost rezonuje nejviditelněji v takových oblastech, jako je cestovní ruch nebo civilní letectví).⁴ Do této oblasti je možné zakomponovat i „syndrom vyhoření“ u zainteresovaných příslušníků bezpečnostních složek.

---

³http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/fight_against_terrorism/3_codexter/working_documents/default.asx. Report on the possible “added value” of a comprehensive convention on terrorism, CODEXTER (2004) 05

⁴ Friedland, N.; Merani, A., The Psychological Impact of Terrorism: A Double-Edged Sword; in: Political Psychology, Vol. 6, No. 4 (Dec., 1985), pp. 591-604.
Verges, P.; Dab, W.; Lamping, D., L.; Loze, J.-Y.; Deschaseaux-Voinet, C.; Abenhaim, L.; Rouillon, F., The Psychological Impact of Terrorism: An Epidemiologic Study of Posttraumatic Stress Disorder and Associated Factors in Victims of the 1995–1996 Bombings in France

- Stranou pozornosti nemohou zůstat ani **náklady ušlé příležitosti**, které zapříčinil terorismus.
- Na druhé straně pomyslných vah jsou **zisky, které bezpečnostní výzvy znamenají pro bezpečnostní výrobu či služby**.
- Poslední sledovanou proměnnou je tzv. **chráněný zájem** (škody, kterým se snaží protipatření či konkrétní chování zabránit).⁵

Všechny tyto aspekty je třeba při studiu dopadů terorismu brát do úvahy, aby konkrétní závěry nebyly zkreslené a zavádějící. Zároveň je třeba sledovat, **kdo konkrétní náklad (nebo jeho podíl) nese:**

- veřejný (státní, regionální, obecní, unijní) rozpočet;
- soukromý subjekt
- jednotlivec atd.

Každý z těchto aktérů (úrovní) se musí s perspektivou toho, že se může stát obětí teroristického incidentu (nebo jiné bezpečnostní hrozby) vyrovnat a přijmout v této souvislosti určitá opatření.

I když určité společné postupy v boji proti terorismu existovaly v rámci Evropské unie již před 11. zářím 2001, po útocích na USA a následných akcích teroristů v Madridu (11. března 2004) a v Londýně (7. července 2005) se tato agenda stala prioritou členských zemí i institucí Unie. Evropská strategie pro boj proti terorismu⁶ je obsáhlá a komplexní, nejedná se ovšem o politiku samu o sobě, ale o soubor prostředků a nástrojů. Přestože se role Evropské unie na poli boje proti terorismu neustále posiluje, určující jsou stále jednotlivé členské země, které také nesou hlavní váhu konkrétních protiteroristických operací, odpovídají za fungování justice, policejních sborů a

---

[Http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/161/8/1384](http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/161/8/1384) [online]. 2004 [cit. 2010-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/161/8/1384>>.

Jiruše, R., Psychosociální intervenční týmy a terorismus v České republice; in: Rescue Report, 5/2005 p. 9, 12 (ISSN: 1212-0456).

⁵ Definice pojmu chráněný zájem: Hodnotou v bezpečnostním kontextu jsou například: lidské životy, zdraví, hmotný i jiný majetek, fungování národohospodářských mechanismů, tzv. kritická infrastruktura, hospodářská prosperita, veřejný pořádek, státní suverenita, dodržování právního řádu (zejména práv fyzických i právnických osob), udržení utajovaných a citlivých dat a obchodního tajemství v rukou povolaných, konkrétní objekt nebo dokonce i instituce. zájem státu na míru a dobrých vztazích s jinými zeměmi, ale i „pověst“ jako symbolická hodnota) aj.

Zeman, P., Riziko a hrozba příspěvek do diskuze, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 18. XI. 2001.

⁶ Rada Evropské unie: European union Counter-terrorism Coordinator

[Http://www.consilium.europa.eu/showpage.aspx?id=1344&lang=cs](http://www.consilium.europa.eu/showpage.aspx?id=1344&lang=cs) [online]. 2009 [cit. 2010-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/showpage.aspx?id=1344&lang=cs>>

zpravodajských služeb. Stále častěji ale v rámci Evropské unie hledají nejlepší postupy (tzv. best practices), které mohou být využity pro boj proti terorismu.⁷ Ne vždy je však možné najít ideální doporučení. Zaznívají dokonce hlasy, že veškerá opatření mohou být a priori zbytečná, či jinak řečeno, náklady na ně nepokryjí ušetřené hodnoty.

*„Představme si situaci, že šéf firemního IT, což můžete být třeba vy, si klidně pije ranní kávu (či čaj), když v tom k němu přijde "pan generální" s tím, že na webu New York Times píše, že šifrování lze prolomit a zda teda má vůbec význam, aby se to v jejich firmě provádělo? V tu chvíli si musí CIO dobře rozmyslet odpověď a nejlépe udělá, když si vzpomene na základy ekonomie - ať již je získal formálně ve škole či prostě praxí. Jde o to zvážit náklady a užitek šifrování. Užitek v tomto případě rozumíme snížení rizika plynoucího ze zcizení dat a jejich možného dešifrování jinou osobou. Riziko je dáno jako součin pravděpodobnosti nastání nežádoucího úniku dat a škody z toho plynoucí: $Riziko = Pravděpodobnost\ nastání\ události \times Škoda\ plynoucí\ z\ události$. **Použijme názorného příkladu - PIN na platební kartě**, v naprosté většině případů se jedná o čtyřmístné číslo. Pak je tu denní limit na výběr, řekněme 30 tisíc korun. Po třech špatných zadáních PINu automat kartu zabaví. To jsou výchozí podmínky. A teď si představte, že vám kartu někdo ukradne, či ji prostě ztratíte, každopádně někdo cizí se z ní pokusí nelegálně vybrat peníze. Pravděpodobnost, že uhodne PIN je bez dodatečných informací (nemáte ho napsaný na zadní straně karty, že ne?) 1 ku 10 tisícům. Má na to tři pokusy, čímž se šance zvyšuje na 1 ku 3 333. Možná škoda je 30 tisíc (neukládáte přeci peníze do matrace, něco na účtu máte), takže ohodnocené riziko se rovná 9 korunám. Jinými slovy, banky může velmi zjednodušeně při svých výpočtech počítat s tím, že průměrně se na každou kartu ukradne 9 korun. Samozřejmě, kdybychom do analýzy přidávali další údaje a proměnné, došli bychom k jiným hodnotám, ale pro rychlé hodnocení nákladů a užitku, plynoucího z šifrování, tento jednoduchý příklad plně postačuje.“⁸*

Ilustrativní případ ideálního postupu tak možná přináší ostrov Cejlon: za minimálních nákladů bylo dosaženo maximálního psychologického efektu, který teroristy (alespoň ty místní) odradil. Turisté, kteří chtějí zavítat do chrámu Buddhova zubu, jsou předem informováni, že po teroristických útocích ze strany stoupců

⁷ <http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/eu-a-boj-proti-terorismu> [online]. 2009 [cit. 2010-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/eu-a-boj-proti-terorismu>>.

⁸ Radecký, A.; Martin, C., Šifrování: Rizika versus náklady; in: Business World, červen 2008, str. 12 – 13.

budování Tamilského Eelamu je čekají přísná bezpečnostní opatření. Jaké je pak překvapení, když na místě samotném procházejí pouze dřevěnými rámy, označenými místní ochrankou za „detektory“ (zvláště pro muže a zvláště pro ženy). Toto opatření vyšlo zjevně lacino a svůj účel zatím uspokojivě plní: teroristy odstrašuje a k dalšímu útoku od té doby nedošlo.⁹

---

⁹ Rozhovor: Eva Kousalová, pracovník Ministerstva zahraničních věcí, 10. únor 2010.

II.3 Jiné druhy bezpečnostních výzev a jejich dopady

Terorismus je jenom jednou z mnoha bezpečnostních výzev, které mohou mít dopad na společnost, a to včetně dopadů psychologických.

Latentní a zjevná trestná činnost.

Pro řadu lidí je přitom setkání se zločinem otřesným zážitkem, se kterým se vyrovnávají velmi těžko a často potom trpí různými zdravotními a psychickými potížemi. Stát dnes těmto lidem nabízí jen dvě věci. Nesrozumitelný formulář zvaný "poučení", který dostanou k podepsání na policii a který je má seznámit s jejich právy. A v případě, že se jim nepodaří vymoci škodu na pachateli, peníze na překlenutí nejhoršího období. Zákon o peněžní pomoci, který to umožňuje, funguje od roku 1998. Peníze od té doby dostalo jen několik desítek obětí. Proč? Jen málokdo splní přísné podmínky (například závažnost zranění), které legislativa předepsala.¹⁰

Dopravní nehody¹¹

Každá dopravní nehoda má dopad na její účastníky nejenom z pohledu trestně právního a v případě zranění nebo usmrcení i pohledu zdravotnického, ale přináší i nezanedbatelné celospolečenské škody a projevuje se ve svých důsledcích i na snížení kvality života postižených a jejich příbuzných. Vyčíslit ve finančním vyjádření hmotné ztráty v souvislosti s dopravní nehodou, a to jak na vozidle, případně na dopravních zařízeních, lze relativně snadno; vyčíslení ztrát, vyplývajících ze ztráty kvality života a ze sníženého společenského uplatnění je již o mnoho složitější. I přes složitost tohoto problému je nutné otázky ztráty kvality života a ztráty vyplývající ze sníženého celospolečenského uplatnění brát velice vážně, neboť významně ovlivňují, ať již přímo nebo nepřímo, celkové klima ve společnosti a mají dopad i na její prosperitu.

V roce 1995 zpracovala na základě požadavku Evropské komise Evropské unie mezinárodní organizace Evropská federace obětí nehod v silničním provozu (FEVR) celoevropský výzkum, který monitoruje dopad usmrcení nebo zranění při dopravní nehodě na snížení kvality života a životní úroveň rodin obětí a zraněných osob samotných.

---

¹⁰ Tvarůžková, L., S námi přijde zákon; in: Týden, 27. V. 2002.

¹¹ Dopady dopravních nehod; in: in: Tiskový servis odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra, srpen 2003 – výběr (Ministerstvo dopravy – Infoservis Besip 2003).

Výzkum jednoznačně prokázal, že osoby zraněné při dopravní nehodě nebo jejich příbuzní trpí v následujících letech po dopravní nehodě:

- ve 49 % nespavostí,
- v 55 % bolestmi hlavy,
- v 58 % všeobecnými zdravotními problémy.

Tyto zdravotní problémy neustávají ani po třech letech po předmětné události. Výzkum nadále potvrdil, že postižení a jejich příbuzní trpí i psychologickými problémy, které jsou nejvýraznější v prvních třech letech po dopravní nehodě. Postižení dopravní nehodou:

- v 72 % ztrácí zájem o každodenní život, jako je seberealizace v zaměstnání, domácí
- práce, vaření a sebevzdělání,
- v 70 % se odmítají pohybovat na veřejnosti a ztrácí zájem o společenský život,
- 49 % ztrácí sebedůvěru,
- 46 % mívá často návaly úzkosti,
- 37 % má sebevražedné tendence,
- 64 % trpí různými formami deprese,
- 27 % trpí fobiemi,
- 71 % trpí nechutenstvím.

Pokud se týká přímo tělesně postižených v důsledku dopravní nehody, výzkum prokázal, že 50 % z nich trpí sexuálními problémy, v případě příbuzných postižených těmito problémy trpí v prvních třech letech 40 % příbuzných obětí dopravních nehod.

Pokud se týká dopadu na životní úroveň a na uplatnění ve společnosti výzkum prokázal, že příbuzní obětí dopravní nehody:

- v 68 % případů nejsou schopni plánovat svůj život v budoucnosti,
- v 91 % případů nejsou schopni mít radost ze života,
- v 60 % případů mění zaměstnání,
- v 65 % ztrácí své zaměstnání.

Jak vyplývá z výše uvedených faktů, dopravní nehody mají nebývalý dopad na celý další život jednotlivých účastníků se zvláštním zřetelem na oběti samotné a na jejich příbuzné.¹²

Zkušenost s násilnou trestnou činností

Studie z USA, Spojeného království a Rakouska¹³ dospěly k zajímavým zjištěním týkajícím se dopadů obecné kriminality na společnost, psychiku a ekonomiku.

Zhruba

80 % břemene, které se zločinem souvisí, "platí" samy oběti, respektive přeneseně ekonomika konkrétní země (úmrtí, zranění, materiální a **psychická** újma, náklady příležitosti, které byly zločinem zmařeny nebo omezeny) a cca 17 % jsou výdaje na fungování systému prosazování práva (policejní síly, justice, vezeňský systém). Zhruba 3 % tvoří (podle studie z Rakouska) blíže neupřesněné "náklady nutné na spáchání zločinu".

Násilná trestná činnost je v rámci České republiky mnohem častějším případem tzv. člověkem způsobené hrozby. Extrémními případy mohou být situace, jako je bankovní přepadení (přepadení pošty, herny atd.). Totéž platí o přepadení tzv. na osobách, ať už se odehraje na ulici, nebo například ve společných částech domu, či v bytě. Ať už jsou bezprostřední následky takového incidentu jakékoliv, pokud poškozený incident přežije, velmi dlouho se vyrovnává s psychickými následky takové události. Tuto skutečnost někdy jen velmi obtížně chápou konkrétní zaměstnavatelé, kteří argumentují tím „že se přece nic nestalo“. Konkrétnímu zaměstnanci se ale stále „vrací“ nepříjemný zážitek, kdy např. na přepážce hleděl do hlavně zbraně.¹⁴

Specifickým případem mohou být incidenty, kdy se přepadený brání a sám útočníka zabije, nebo vážně zraní. tyto případy mají rovněž svá psychologická specifika.¹⁵

Je otázkou, konkrétně v České republice, zda se na psychice takové oběti více podepíše konkrétní čin, nebo následné martyrium spojené s prokazování přiměřenosti obrany.¹⁶

¹² Polizeiliche Kriminalstatistik 2007 Bundesrepublik Deutschland, Bunderkriminalamt, 2008, str. 8.

<http://www.bka.de/pks/pks2007/index2.html> [online]. <http://www.bka.de/pks/pks2007/index2.html> [cit. 2010-02-22].

¹³ Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra, srpen 2003 – výběr.

¹⁴ Pomůcka k problematice zajišťování bezpečnostní ochrany objektů, Ministerstvo vnitra, Bezpečnostní odbor, Praha 2004.

¹⁵ Kratochvíl J, Nutná obrana; in: Hlásí se Policie, 10/2001, str. 8 – 9.

Pochybnosti jistě nebyly a nebudou v případě, jenž se předloni odehrál v Hradci Králové. Do Jednoho z hotelů v centru města přišel 18letý mladík, bývalý zaměstnanec hotelu. Napřed jen obcházel kolem, pak však nečekaně napadl 72-letého vrátného. Mlátil jej popelníkem, pak se do starého pána dokonce pustil dranzírákem, obrovským nožem na porcování drůbeže, který našel v kuchyni. Teprve když se vrátný potácel, celý zalitý krví z deseti bodnořezných ran, vytáhl nožík, který měl v kapse, a útočníka bodl. Nožík, kterým na první pokus zasáhl mladíka do srdce, s sebou starý pán nosil jako bývalý skaut celá desetiletí ... Není pochyb, že si jím zachránil život. Už na místě mu státní zástupce Miroslav Antl řekl, že se o žádnou vraždu nejedná. Ten starý pán se celý třásl, ne z vlastních poranění, ale protože zabil člověka; vzpomíná kpt. Dvořák. Příbuzní mrtvého mladíka pečlivě pročetli spis, sklapli jej a případ se bez jakékoli účasti soudu odložil. Ne všechny kauzy však bývají takto jednoznačné. Anglosaské právo u nás neplatí, takže precedenty, jež by předurčily vývoj podobných kauz, neexistují. Jsou samozřejmě publikovány judikáty, v nichž se soudci mohou dočíst, jak bylo rozhodnuto v obdobných případech, eventuálně se jimi mohou inspirovat. Judikáty ovšem, na rozdíl od precedentů, nejsou závazné.¹⁷

Největší spory se vedly a vedou o to, zda nutnou obranou je myšlena pouze obrana života a zdraví, nebo i obrana majetku. Americké právo je v tomto směru velice jednoznačné: možnost obrany vlastního majetku je stejně významnou součástí osobní svobody jako obrana vlastní bezpečnosti. Majitel má právo zastřelit kohokoli, kdo vstoupí na jeho pozemek nebo se přiblíží k jeho domu. Právo, pocházející z dob Divokého západu, nesmetly ani případy, kdy byl takto zabit náhodný turista, který se šel zeptat na cestu. U nás šli bručet nebo se tahali léta po soudech lidé, kteří po šestnácti hodinové šichtě na poli vzali holí přes ruku zloděje. Ti jim kradli výsledky celoroční práce a smáli se jim do očí. Soud v drtivé většině případů rozhodl, že se nejednalo o nutnou obranu. Šlo přece jenom o obranu jejich majetku. Zlodějům hrozila nanejvýš pokuta, zoufalému zemědělci, kterému likvidovali výsledek celoroční práce, jímž chtěl zaplatit úvěr u banky, rok kriminálu. Nepatrný obrat v podobném chápání nutné obrany nastal přede dvěma lety v případě kroměřížského podnikatele Antonína Krále. Poté, co mu byla jeho prodejna již pětkrát vyloupena, měl dost lehké spaní. Ve tři ráno, kdy zase zaslechl houkání alarmu, hulákal z okna: "Nech toho, ty dacane, nebo budu střílet." Odpověď? "Vyliž si prdel." Takže Král vzal legálně drženou pistoli a vystřelil. Podle

---

¹⁶ Bílek O; Vysloužil P, Případ nočního střelce; in: Instinkt, 9. V. 2003, str. 15-19.

¹⁷ Bílek O; Vysloužil P, Případ nočního střelce; in: Instinkt, 9. V. 2003, str. 15-19.

vlastních slov jen chtěl, aby to bouchlo o dlažbu a rána lupiče vyděsila. Těžko říct, jestli v černočerné tmě trefil rovnou, nebo se kulka z pistole ráže 7,65 od dlažby odrazila. Tak či tak, loupící mládenec sesbíral z vymlácené výlohy vše, co šlo, a prchal. Teprve když přehazoval tašku s kradenými fotoaparáty přes zeď zámecké zahrady, všiml si, že má prostřelenou ruku... "Policajti se chovali slušně, byli rádi, že mají desetkrát trestaného a celostátně hledaného recidivistu." svěřil se obchodník. Jenže dva týdny poté mu bylo sděleno obvinění pro ublížení na zdraví. Z hrdiny se stal perspektivním kriminálním. Za co zloději hrozilo osmnáct měsíců, on mohl dostat osm let. Prožil si dva roky martyria, než v soudní síni vyslechl osvobozující rozsudek, že se jen bránil. Přítomní vstali a začali tleskat. V řadě případů použije pachatel přepadení "jen" plynovou pistolí nebo maketu. To bývalo po řadu let vykládáno, jako že se o pohružkou střelnou zbraní vlastně vůbec nejedná. "V určitém nervovém vypětí je málokdo z nás schopen rozeznat, zda se jedná o věrnou repliku, nebo skutečnou vražednou zbraň," argumentuje JUDr. Josef Doucha, dříve šéf Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, dnes advokát.

"Neměl jsem vůbec v úmyslu střílet. To je pud sebezáchovy. Vůbec mě nenapadlo, že bych mohl trefit," tvrdil policii otřesený pumpař z Uničova. Benzínka byla v prosinci 1998 přepadena v krátké době už počtvrté. Pumpař si na příkaz 26letého mladíka a při pohledu do černého jícnu pistole lehl na zem. Netušil, že na něj míří "jen" plynová zbraň. Takže v nestřeženém okamžiku vystřelil opravdovou pistolí a trefil. Všichni odborníci se však shodují: není povinností napadeného vnímat, zda jde o plynovou pistolí, hračku či skutečnou zbraň.

V této chvíli není ještě zřejmé, jak jeho kauza dopadne, ale minimálně ho čekají mnohaleté soudní tahanice. Dopustil se totiž jedné chyby: střílel ve chvíli, kdy se k němu útočník obrátil zády. Pokud již útočník prchá, útok na jeho osobu soudy zatím v drtivé většině případů nepovažují za nutnou obranu. Dokdy však řadový občan, vyděšený útočníkem, smí čekat, zda bude či nebude skutečně napaden, a kdy již napadení pominulo? Různé kriminalistické rozbory uvádějí, že pětimetrovou vzdálenost překoná útočník s nožem za dvě sekundy. Pro strachem šíleného člověka jsou dvě sekundy krátká doba, pokud má někde najít pistoli, odjistit ji a vypálit. Podobný diskutabilní případ nastal předloni na Orlickoústecku. Sedmapadesátiletý Václav Jakoubek postřelil dvanáctkrát trestaného zete, který se dobýval do domku a hrozil opakovaně rodině zabitím. Jakoubek střelil ze čtyřapůlmetrové vzdálenosti, jeho zeď v té chvíli držel v ruce jen nůž. Případ zatím není soudně dořešen. I vážně poraněný agresivní útočník dokáže ještě několik vteřin po zranění ublížit, či dokonce zabít. Kdy je tedy nejzazší možnost

*zachránit si život i za cenu zdraví, či dokonce života člověka, který mě ohrožuje? Dnes už našťestí málokdy bývají spory o to, zda řadový občan, kterého napadá útočník s nožem, má právo se bránit střelnou zbraní, a dokonce zda smí vystřelit opakovaně.*¹⁸

Je řada případů, kdy bezúhonný občan přispěchal na pomoc oběti, aby se nakonec ocitl v pozici horší než útočník, a musel se složitě hájit před soudem.¹⁹

V takzvaných mírových dobách většina veřejnosti postrádá elementární obranné reflexi. Útočník je tak z pravidla ve výhodě a určuje, jakým způsobem se bude incident vyvíjet. Pokud se někomu podaří přepadení přestát, začnou se v něm sebeobranné reflexi až příliš uplatňovat a s nedůvěrou reaguje na řadu gest, nebo indicií, které před tím vůbec nevnímal.²⁰

Konkrétní incidenty, jako je například zabití Michala Velíška na Karlově náměstí nebo policisty Jána Mata na stanici metra Muzeum vždy rozvíří diskuse o tom, jak při konfrontaci s násilím pod širým nebem postupovat. Svě k tomu říká například i psycholožka Policejní akademie, Ludmila Čírtková:²¹

Snaží se vyhýbat jakýmkoliv situacím, kde by mohl být i hypoteticky napaden. V některých případech začíná navštěvovat kurzy sebeobrany, nebo si pořizuje zbraň.

Drzost pouličních lupičů roste a lidé přesto stále dělají stejné chyby, stěžuje si policie. Když se podíváme na tyto zločiny z pohledu loupežníka, zjistíme, že pokud nepotřebuje peníze okamžitě, většinou velmi zvažuje rizika, do kterých půjde. Vybírají si jedince, o kterých jsou přesvědčeni, že jim nějaký zisk dá a že je zvládnou. Oběťmi se většinou stávají lidé, kteří na první pohled signalizují, že u sebe mají nějaký majetek nebo cennosti ... Svým chováním můžete do značné míry napadení předejít. Jdete-li například liduprázdnou ulicí, držte se co nejdál od domů a temných zákoutí, kde se může pachatel skrývat. Je lepší jít středem chodníku a pokud to jde, tak i v jízdní dráze. Máme tak větší šanci případného pachatele dříve vidět i slyšet a podle toho reagovat.

¹⁸ Franzlová, O., Kdy je obrana nutná in: Magazín Práva, 27. III. 1999, str. 24.

¹⁹ Franzlová, O., Kdy je obrana nutná in: Magazín Práva, 27. III. 1999, str. 24.

²⁰ Tégel P; Náchodský Z, Kam až můžeme?; in: Hlásí se Policie, 12/2002 str. 6-7.

²¹ Janáč, M., Jak se chovat při napadení na ulici, 9. VII. 2002.

Http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/42183 [online]. 9.7.2002 [cit. 2010-01-22]. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/42183>.

V prvním okamžiku se dá poznat, zda chce vytáhnout zbraň, nůž. Nemá cenu jít hlavou proti zdi, ale snažit se zapamatovat co nejvíc užitečných informací, které mohou pomoci policii při vyšetřování případu a dopadení útočníka.

II.4. Ekonomické uvažování v bezpečnostní oblasti ²²

Následující pasáž práce se pokouší o podchycení pojmů jako je **hrozba** a **riziko**:

- **Hrozbou** se rozumí „vnější činitel, který může poškodit nějakou konkrétní hodnotu (chráněný zájem)“, případně „*potenciálně ničivá fyzikální událost, jev nebo lidská aktivita, která může zapříčinit ztrátu životů nebo zranění, škody na majetku, sociální a ekonomické poruchy nebo environmentální znehodnocení*“. Hrozba ve vztahu ke konkrétnímu prostředí buďto objektivně existuje nebo ne (například v České republice neexistuje hrozba tsunami).
- **Rizikem** je možnost, že k určité události (nežádoucímu scénáři) s určitou pravděpodobností dojde. Riziko v některých případech může být kvantifikovatelné (procenta, podíly), v jiných případech mu alespoň může být přiřazena určité slovní vyjádření. Riziko je typickou odvoditelnou (závislou) proměnnou.²³

Jako příklad propojení obou pojmů mohu uvést park u Hlavního nádraží v Praze, kam nočním vlakem přijede atraktivní žena. Jejím nejvyšším zájmem je, aby se bez úhony dostala domů. V rozporu s tímto svým zájmem jedná v tom případě, pokud zvolí cestu pěšky parkem. Podstupuje totiž velké riziko přepadení, oloupení, znásilnění. **Hrozbou** pro ni představují kriminální individua v parku, která tam působí nezávisle na její vůli a na jejích přáních. **Rizikem** pro ni je pak cesta tímto parkem v nočních hodinách. Pokud si však vezme taxi, pak se této hrozbě vyhne a podstupuje mnohem menší riziko, kterým je to, že jí pražský taxikář může za svezení napočítat víc, než odpovídá skutečnosti. Je na ni, aby zvážila, které riziko je menší.²⁴

---

²² Eichler, J., Příspěvek do diskuze o pojmech hrozba a riziko; in: Mezinárodní vztahy, 3/2001, str. 72-82.
Zeman P. Riziko a hrozba jako klíčové konceptuální pojmy: Terminologická analýza vybraných zahraničních textů, doporučení k používání těchto pojmů, Úřad pro zahraniční styky a informace, Praha 1999 (409/OA-99).

Zeman P., Pojmy analýzy rizik; in: Důležité pojmy z analýzy rizik a rovnice riziky, nepublikovaná studie, 14. 3.2002
Zeman, P., Riziko a hrozba příspěvek do diskuze, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 18. XI. 2001.

Mimra M, Komparace metod a terminologie vyhodnocování rizik, ústav strategický VOj. Brno, Květen 2001 (S-1-002)

Mertlík P.; Rusnichová L., Soukup J., Úvod do obecné ekonomie, Aleko, Praha 2001 (ISBN 80-85341-03-4).

Quade e.s., Analysis for public decisions, rand corporation reserches studies, New York 1999.

²³ Zeman, P., Riziko a hrozba příspěvek do diskuze, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 18. XI. 2001.

²⁴ Eichler, J., Příspěvek do diskuze o pojmech hrozba a riziko; in: Mezinárodní vztahy, 3/2001, str. 72-82.

V kontextu této práce je **hrozbou** teroristická nebo extremistická struktura. Konkrétní strukturu můžeme zničit (rozbít, pozatýkat či jinak zneškodnit její členy), ale terorismus a extremismus jako koncept bude lidstvo provázet ještě dlouho. Riziko útoku ze strany těchto struktur se proto nikdy nesníží k nule. Musíme ho proto všestranně vyhodnocovat:²⁵

- Která struktura (skupina, jednatel) je nyní největší hrozbou (od koho hrozí největší riziko útoku).
- Vůči jakým objektům je nyní nejvyšší riziko útoku (existují určité výhrůžky, určitá zjištění zpravodajských služeb?).
- Zejména pokud jsou zdroje na protipatření omezené (a to jsou skoro vždy), je třeba váhat, jak je investovat. Ke slovu přichází proměnné jako je „ničivost“ („kvalita“) a „pravděpodobnost“ („kvalita“). Pokud existuje vysoce ničivá hrozba a zároveň vysoké riziko toho, že se uskuteční, je třeba investovat do jejího omezení nebo zničení. Ale jen málokdy je situace tak jednoduchá. Mnohem častější jsou hrozby sice velmi ničivé, ale zároveň málo pravděpodobné (např. teroristický útok za použití jaderných technologií), nebo velmi časté, ale relativně málo ničivé (například extremistická propaganda na Internetu). Investice a opatření jsou tak zpravidla široce rozprostřena a vrcholní představitelé konkrétní země nebo bezpečnostní složky musí váhat, kam své síly a prostředky nasměrovat.
- Hrozby a rizika navíc nezůstávají stabilní, ale velmi dynamicky se vyvíjejí.
- V neposlední řadě může být řeč o hrozbách abstraktních (například poškození dobrého jména státu), které však mohou velmi snadno přerůst v hrozbu konkrétní (odliv zahraničních investic, propad ekonomiky).

Jinými slovy: Hrozbou se rozumí objektivní skutečnost, která může znamenat negativní dopad pro konkrétní stát, instituce respektive osoby (pro tzv. „chráněný zájem“). Hrozbě lze čelit protipatřeními, která však mohou být velice nákladná, a přitom nikoli stoprocentní. S ohledem na konkrétní cíl (jeho důležitost, polohu - v centru nebo na periferii země. atd.) je odstupňována intenzita opatření. Rizikem se

---

²⁵ Zeman, P., Riziko a hrozba: Příspěvek do diskuse, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, Brno 2001.

výsledně rozumí “to, co stát podstupuje”, aby jeho snaha redukovat hrozby nepřekročila únosnou míru. Platí tak nepřímá úměra, že čím je který chráněný zájem střeženější, tím je úspěch útoku méně pravděpodobný. Pokud se však útok na takový vysoce střežený cíl zdaří (a pojmem “zdařit se” nemusíme rozumět jen zničení cíle, ale i paniku ve veřejnosti atd.), znamená to pro teroristy nebo extremisty vyšší efekt (minimálně co se týče medializace incidentu).

Ačkoli je sám pojem bezpečnost definičně komplikovaný (možných definic je nepřeborné množství) nelze nad tím z tohoto důvodu mávnout rukou. Bezpečnost je objektivně existující skutečností, jednou ze základních lidských potřeb, jejíž chronická absence vede k frustraci. Ani snaha definovat pojem bezpečnost výčtově (které oblasti zahrnuje a které ne) není jednoduchá. De facto všechny oblasti lidské činnosti se neobejdou bez úvah o bezpečnostních otázkách. Bezpečnost tak je objektivně existující realitou a nic na tom nezmění ani nadužívání tohoto pojmu v politických či mediálních kruzích.

Přítomnost nebo absence ohrožení (ne-bezpečí, ne-jistota) je možné popsat řadou způsobů, které není vždy možné jednoznačně uchopit, natož matematizovat. S ohledem na subjektivitu pohledů je nejlepší se hned na začátku vzdát šance na nalezení vždy a všude platného vyjádření, objektivní pravdy.

Koncept ne-bezpečnosti (vnímání vlastní bezpečnosti či ohrožení) je ze své povahy trvale proměnlivý. Každý subjekt se de facto nepřetržitě rozhoduje, kterým hrozbám bude aktivně čelit a na které rezignuje (respektive jakou míru rizika podstoupí). Podobně jako v ekonomické teorii jako takové, ne vždy pracujeme s úplnými informacemi, nevíme, jaká hrozba je objektivně nejpravděpodobnější či nejvíce ničivá.

Pokud je řeč o institucionálním aspektu, aktérem bezpečnostních úvah je jak jednotlivec či malá komunita na straně jedné, tak stát, mezinárodní organizace či celý svět na straně druhé. Každý z těchto aktérů provozuje svou „bezpečnostní politiku“.

Konkrétní subjekt (ať již je jím stát nebo jednotlivec) se snaží “monitorovat a vyhodnocovat situaci” (ať již za pomoci zpravodajských služeb nebo kukátkem ve dveřích), vytvářet ústupové scénáře nebo vyhybat se objektivně nebezpečným situacím.

S ohledem na skutečnost, že pocit bezpečí je vysoce subjektivní záležitostí, každý jednotlivec, skupina či společnost klade hranici „akceptovatelného rizika“ jinam. Záleží jak na dosavadních zkušenostech (jak jsou konkrétní scénáře pravděpodobné,

ničivé či zvládnutelné) tak na vlastní proaktivní opatření (pojištění, preventivní programy, bezpečnostní politika státu jako celek).

Čím více o konkrétní hrozbě víme, tím lépe se na ni můžeme v předstihu připravit. To platí jak v nejširším smyslu slova, tak s ohledem na hrozby „ekonomické“ či „psychologické“.

II.5. Psychosociální dopady konkrétních incidentů – příklady

Motto: *"Představte si, že bych vzal dvacet dětských batůžků, naplnil je semtexem, dopravil je do dvaceti amerických školek a nechal je tam v noci vybuchnout. Nikoho bych nezabil. Ale co by se stalo? Žádná americká rodina by neposlala do školy své dítě. Američané by nešli do práce, protože by hlídali doma své děti."*²⁶

Spektakulární dopad incidentů z 11. září 2001 je opakovaně připomínán. „Myslím, že to, co se stalo 11. září, si budeme pamatovat, stejně jako si pamatujeme jiné události naší historie. Ale také si říkám, že lidé si budou hledat cesty, jak to podvědomě vytěsnit z paměti, jenže pokud se budeme těm vzpomínkám bránit až moc, vezmeme lidem schopnost znovu prožívat, a tím už je nebudeme motivovat, aby se snažili něčemu podobnému v budoucnosti zabránit.“²⁷

„Ještě 5 měsíců po 11. září 2001 pořád 7 % osob raději jezdilo po USA vlakem nebo autem, než by letělo letadlem. Výsledkem byly přeplněné silnice, mnoho nehod a úmrtí, ke kterým by nedošlo, kdyby lidé dokázali „hodit strach za hlavu“.“²⁸

Strach multiplikuje dopad neštěstí. Lidé se bojí věcí, které jsou nepravděpodobné, jak ukazují průzkumy veřejného mínění. V USA se bojí třeba antraxu, ačkoli jeho výskyt je velmi málo možný. Novým trendem, který není nelogický, jsou obavy z kybernetických incidentů.

Specifická je reakce na terorismus nebo jiný násilný akt ve společnostech, které na něco podobného „není zvyklá“. To platí o vraždách Pima Fortuyna a Theo van Gogha v Nizozemsku nebo ministryně Anny Lindhové ve Švédsku. „Evropská a světová veřejnost zažila 10. září 2003 další tragickou událost, když v tento den byla při nákupu v obchodním domě v centru Stockholmu pobodána populární švédská ministryně zahraničních věcí Anna Lindhová, která o den později těžkým zraněním podlehla. Ve Švédsku a v dalších státech začala panovat smutná atmosféra, která opětovně vyvolává otázky, v jak bezpečném světě žijeme a s jakými nástrahami se mohou občané v běžném životě potkat“.²⁹

Po teroristických útocích se lidé rozhodují, zda se jim vyplatí překonat strach a pokračovat v dosavadním způsobu života, nebo zda takovou investici nepodniknou.

²⁶ Pravda, P., Americký expert: Teroristé se mění; in: MFD, 19. V.. 2003 (interview se Stephenem Gale z univerzity v Pensylvánii).

²⁷ Rudolf W. Giuliani, starosta New Yorku – citováno z: Jiruše, R., Psychosociální intervenční týmy a terorismus v České republice; in: Rescue report, 5/2005, str. 9 a 12 (ISSN: 1212-0456).

²⁸ Burns, W., Psychologic Aspects of Terrorism, PYROMEETING, Brno 13. V. 2008.

²⁹ Zukal, J., Jak bezpečně se cítí občané v zemích EU?; in: Veřejná správa, 44 / 2003, str. 24-25.

Terorismus dokáže s často minimálními náklady narušit každodenní životy milionů lidí a otrást celými ekonomikami. Ekonomové to dlouho neuměli dobře vysvětlit; mátko je, že lidé reagují na obvykle velmi malé zvýšení rizika přehnaně prudce. Po září 2001 se rozsah osobní letecké přepravy v USA propadl o 32 procent a letecká doprava se zde plně nezotavila ještě ani po dvou letech. Stejně tak prudce klesl počet cestujících v izraelské hromadné dopravě i počet návštěvníků v restauracích a kavárnách. Nejvíce vždy trpí cestovní ruch a neúměrně velký dopad útoků na turistiku by také vysvětloval, proč se teroristé často soustředí právě na turisty, jako například tento víkend v Egyptě. Něco podobného v menším měřítku zažíval Londýn, který se rovněž stal terčem sebevražedných útoků v hromadné dopravě. Londýňané začínají více používat k cestě po městě jízdní kola. Model zdánlivě nepřiměřené reakce na malé zvýšení rizika je znám i z jiných situací. Podobné to bylo po odhalení spojitosti nemoci šílených krav s její lidskou variantou, Creutzfeldt-Jacobovou chorobou. I zde bylo riziko nákazy velmi malé, lidé se však hovězímu začali hromadně vyhýbat. Podobným příkladem může být omezení nechráněného sexu v éře AIDS nebo propad cestování do Asie po vypuknutí epidemie SARS; naopak ani každodenní zprávy o smrtelných nehodách neodrazují lidi od cestování automobily. Sebevražedné zabíjení rozsévá strach, protože teroristé vnášejí malé riziko smrti do každodenních aktivit, jako jsou cesty hromadnou dopravou. Lidé na to reagují nikoliv racionálním odhadem rizika, ale strachem; ten jim pak omezuje užitek například z posezení v kavárně nebo turistické návštěvy. A právě zde se reakce jednotlivých skupin lidí na terorismus liší. Po velkém sebevražedném útoku na autobusu v Tel Avivu v listopadu 2001 se počet cestujících ve veřejných autobusech snížil o zhruba 30 procent. Avšak zatímco počet příležitostných cestujících spadl o téměř 40 procent, pravidelní cestující s týdenními nebo měsíčními jízdenkami cesty vůbec neomezili. Podobně se po atentátech na kavárny v izraelských městech v těchto zařízeních prudce snížil počet příležitostných hostů, avšak stálí zákazníci zůstali. A totéž bylo zjištěno u reakcí na BSE ve Francii - pravidelní jedlíci hovězího zůstali při svém, zatímco jiní se od tohoto masa odvrátili. Řidiči izraelských autobusů a piloti amerických aerolinek od svého povolání ve větší míře neodcházeli. Piloti se dokonce kvůli propadu v odvětví museli smířit s poklesem mezd. Vědci to vysvětlují na základě racionální volby - **lidé dokážou překonat strach, když jim to bude stát za to**. Podle ekonomů je totiž akt překonání strachu jednorázovým "fixním" nákladem, nikoliv "provozním nákladem", který by se musel platit vždy znovu. "Lidé dokážou svůj strach zvládnout. Dělají to tím, že si osvojí nezbytné dovednosti. Stejně jako jiné investice do

lidského kapitálu to není zadarmo a nevyplatí se to každému. Ti, kdo budou mít větší šanci těžit z rizikových aktivit, investovat budou a svůj strach překonají, zatímco jiní nahradí tyto aktivity jinou spotřebou".³⁰

---

³⁰ Lidé zvažují, zda investovat do překonání strachu z teroru; in: ČTK, 24. VII. 2005.

II.6. Snahy o metodologické podchycení tématu

Otázky pocitu ne/bezpečí jsou tradičně „vděčným“ tématem řady sociologických výzkumů (výzkumů veřejného mínění), a to jak na úrovni jednotlivých států, tak v kontextu nadnárodních uskupení, se zvláštním důrazem na země Evropské unie. V posledních letech se objevily i komplexnější výzkumné projekty, které se téma snaží podchytit v obecnějším smyslu slova (včetně dopadů psychologického pozadí na ekonomiku). Na tomto místě uvedu závěry:

- mezinárodních a zahraničních výzkumů na toto téma, s důrazem na nejaktuálnější mezinárodní projekt „Bezpečnost ekonomiky“ (Economics of Security, EUSECON);
- domácích anket obdobné povahy.

II. 6.1. Mezinárodní a zahraniční výzkumy

V první řadě se jedná o výsledky průzkumu veřejného mínění, který byl proveden v **Izraeli**, kdy záměrem tohoto bylo zhodnotit psychologický dopad teroristických aktivit a pochopení předpokladů, jenž je provází. Výsledky naznačují, že terorismus je zjevně účinnější v navození pocitu strachu a obav, než skutečného způsobení škod. Nicméně se zdá, že terorismus selhává ve snaze působit subjektivní změny zamýšlené jeho pachatelem, nehledě na značnou úroveň strachu, jenž je s tímto spojena. Na druhé straně, případy terorismu vedou k silné opozici vůči jakékoliv formě politického smíru s teroristy a k extrémní podpoře pro protiteroristická opatření. Jinými slovy, terorismus se zdá být kontraproduktivní. Tyto výsledky poskytují základ pro rozsáhlejší výzkum, pro zjištění kdy se terorismus stává potenciálně vhodným nástrojem pro politický vliv a kdy naopak selhává.³¹

Situaci v Izraeli se věnuje i studie z roku 2009 v rámci projektu EUSECON.³² Povahou se jedná spíše o mikrostudii, dominantně zaměřenou na popis situace v Izraeli (která je se stavem v zemích Evropské unie zatím naštěstí nesouměřitelná). Sledováno je období tzv. II. intifády, od října 2000 do prosince 2005. Sledována byla data o typu zjištěného zločinu, vztahu mezi obětí a pachatelem (pokud se je podařilo zjistit), místo

---

³¹ Psychologický dopad terorismu: Dvousečný meč, Nehemia Friedland a Ariel Merari© 1985 [International Society of Political Psychology](http://www.jstor.org/pss/3791018).

[Http://www.jstor.org/pss/3791018](http://www.jstor.org/pss/3791018) [online]. 1985 [cit. 2010-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.jstor.org/pss/3791018>>. Politická psychologie, Vol. 6, No. 4 (Dec., 1985), pp. 591-604

³² Terror and the Costs of Crime (Eric D. Gould, Guy Stecklov)

činu a typ zástavby. Ve sledovaném období se událo 3 279 882 incidentů, tedy denně 1 619. Incidenty byly strukturovány do 1 598 typů činů, dále tříděných do 13 širších skupin či 4 kategorií (majetkové trestné činy, násilná trestná činnost, sexuálně motivované činy a přestupky proti veřejnému pořádku. Přitom bylo sledováno, jak se výskytu těchto činů, na úrovni 17 administrativních okrsků, odrazil fakt, že v okrsku došlo k teroristickému útoku (těch bylo celkem 120, přičemž zvláštní důraz byl kladen na teroristické útoky, které zapříčinily více než 5 obětí na životech).

Autoři si kladou otázku, zda stres, způsobený teroristickým útokem, zapříčiní v zasažené komunitě spíše vlnu sociálního napětí (neřkuli rabování), nebo se naopak odrazí ve vlně vzájemné solidarity a společenské semknutosti. Oba fenomény přitom mohou být zaznamenány zároveň.³³

Dílejší slabinou konceptu, která je otevřeně konstatována, je neschopnost získávání statistických údajů o incidentech, respektive o jejich korelaci s další zjištěnou trestnou činností. Modelování v této oblasti totiž může být více než ošidné. Některé teroristické útoky byly například do statistik zaneseny jako „pouhá“ vražda či vícenásobná vražda. Teroristické útoky se koncentrují na známější lokality, Jeruzalém a Tel Aviv, tam, kde je nejhustší zalidnění. V největších aglomeracích je zároveň nejvíce zločinu. Po teroristickém incidentu se rovněž může zdát, že míra zločinu v lokalitě roste, ale může se jednat o paradoxní jev: pochůzkovou činností po incidentu se zjistí další, nesouvisející trestné činy, které by jinak pozornosti bezpečnostních sil ušly (např. „nepořádek v dokumentech“ atd.).

Je možné tvrdit, že pochůzková činnost po útoku či jiném incidentu omezí „jinou“ trestnou činnost? Autoři studie tvrdí že ano. Do pěti dnů po útoku je v okolí místa, kde došlo k útoku, poněkud omezena majetková trestná činnost nebo domácí násilí a závažnější násilná trestná činnost všeobecně (aggravated assault). Jedinou výjimkou z tohoto pravidla jsou zločiny z vilnosti. Efekt poklesu nápadu trestné činnosti je největší v jeho epicentru, i u spektakulárnějších útoků vzdáleností od místa činu jeho „pozitivní dopad“ na jiné formy zločinu rapidně klesá. Společenská solidarita zafunguje. Větší útoky jsou z hlediska statistiky jednoznačnější, znamenají i celostátní trauma (a pokles zjištěného zločinu). I zločinec je útokem otřesen. Zvyšuje se cena, nutná pro spáchání zločinu (investice) a zisk je více nejistý. Zločinec preferuje pravidelnost, tu ale

---

³³ To jak dokládá například hurikán Katrina nebo zemětřesení na Haiti. Podobně emotivní mohou být i dopady velkých dopravních nehod či jiných neštěstí (v kontextu České republiky železniční neštěstí ve Studénce).

po útoku potenciální oběti mění. Lidé jsou po útoku více doma, a tak se komplikují i vloupání.³⁴ Policisté pracují přesčas, to značně omezuje ochotu pachatelů riskovat, že se s nimi střetnou. Incident nebo výhrůžka znamená i mobilizaci nestátních bezpečnostních sil, zejména v místech větší koncentrace osob. To znamená komplikace – mimo jiné – i pro kapsáře.

Značně komplexně se tématu věnovali i vědci ve **Francii**. V letech 1995 – 1996 zasáhla Francii vlna bombových útoků. Během těchto událostí bylo zabito 12 osob a 228 osob bylo zraněno. Autoři studie provedli následné vyhodnocení se svědky v roce 1998 za účelem zjištění četnosti výskytu faktorů asociovaných s posttraumatickou stresovou poruchou (PTSD).³⁵

Svědci, kteří byli vystavení bombovým útokům (v počtu 228 osob) byli zařazeni do retrospektivní, průřezové studie. Bylo použito telefonních rozhovorů a za pomoci počítače, byli svědci rozřazeni k PTSD. Dále byly hodnoceny okolnosti, jako jsou tělesný stav před útokem, stupeň zranění, zpozorovaný strach v době útoku, psychologické symptomy, kosmetické zranění (jizvy), problémy se sluchem a zdravotní péče využitá v následné době po útoku. Faktory spojené PTSD byly zkoumány s ohledem na regresivní analýzu. Výsledky: Na studii se podílelo celkem 196 respondentů (86 %). Z tohoto počtu 19 % respondentů utrpělo fyzické zranění (hospitalizace v rozsahu 1 týdne). Ze šetření vyšlo najevo, že celkem 51 % respondentů utrpělo zranění související s poškozením sluchu, kosmetické poškození (jizvy 33 %) a PTSD (31 %). Výsledky analýzy ukázaly, že riziko PTSD bylo významně vyšší u žen (pravděpodobnost = 2,54), účastníci ve věku 35-54 let (pravděpodobnost = 2,83), a těmi, kteří měli těžké počáteční zranění (pravděpodobnost = 2,79) nebo kosmetické zranění (pravděpodobnost = 2,74), nebo kteří vnímají významné ohrožení během útoku (pravděpodobnost = 3,99).

Závěr byl následující: Vysoký výskyt PTSD v průměru v době do 2,6 let po teroristickém útoku zdůrazňuje potřebu zlepšit zdravotní služby pro řešení středně a dlouhodobých následků terorismu.

---

³⁴ Pozvolné zvyšování počtu vloupání v řadě zemí světa ostatně přímo souvisí s množstvím žen, chodících do zaměstnání.

³⁵ Psychologický dopad terorismu: Epidemiologická studie Posttraumatické stresové poruchy a faktory s ní spojených ve svědectvích z let 1995 – 1996 při bombových ptočích ve Francii
Pierre Verger, M.D., William Dab, Ph.D., Donna L. Lamping, Ph.D., Jean-Yves Loze, M.D., Céline Deschaseaux-Voinet, Lucien Abenhaim, M.D., Ph.D., and Frédéric Rouillon, Ph.D.
<http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/161/8/1384>

PTSD je poprvé zmiňováno v souvislosti s vojáky v bojové oblasti. Posttraumatická stresová porucha je uznávána jako často se vyskytující zdravotní problém spojený s expozicí traumatické události, jako jsou přírodní katastrofy, nehody motorových vozidel, napadení, znásilnění a loupeže. Výzkum v uplynulých 15 letech zkoumal psychologické dopady teroristických činů, jako je braní rukojmí, bombové útoky, střelba, ovšem pouze jednorázová. Průměrný odhadovaný výskyt PTSD po teroristických útocích je v rozmezí od 7,5 % do 50 % v roce po události v závislosti na stupni viktimizace. I přes celosvětový nárůst teroristických útoků, je méně důkazů o středních a dlouhodobých psychologických dopadech terorismu, zejména PTSD, nebo o rizikových faktorech. Studie jednotlivců, kteří utrpěli fyzické zranění by měla být rovněž zapojena do řešení dlouhodobých následků traumatických události. Výzkum provedený u obětí dopravních nehod motorových vozidel vykazuje vyšší riziko PTSD, výskyt se pohybuje v rozsahu mezi 11 % a 46 % osob, během 1-5 let po nehodě. Zatímco několik studií, které porovnávaly pravděpodobnost dlouhodobého výskytu PTSD u popálených, poukazují na rozsah mezi 22 % a 45 % při prvním roce po zranění a rovněž byl zaznamenán vyšší výskyt u osob propuštěných z hospitalizace.

Mezi 25. červencem 1995 a 3. prosincem 1996 zasáhla Francii vlna bombových útoků, která je přisuzována islamistické fundamentalistické síti. Došlo k šesti útokům v Paříži, a k jednomu útoku v regionu Lyon. Nejvíce útoků bylo provedeno ve stanicích metra. Dvanáct osob bylo zabito. Přibližně 450 lidí žádalo odškodnění od Francouzského garančního fondu pro oběti terorismu, veřejného garančního fondu poskytujícího okamžitou finanční pomoc a odškodnění za utrpěné zdravotních následků a dlouhodobých následků. V roce 1998 byla provedena retrospektivní, průřezová epidemiologickou studie obětí teroristických bombových útoků za účelem vyhodnocení pravděpodobnosti výskytu faktorů spojených s PTSD.

Francouzský garanční fond pro oběti terorismu požaduje od každé osoby, která žádá o odškodnění, aby podstoupila hodnocení, které provádí nezávislí odborníci za účelem potvrzení vystavení bombovému útoku a posouzení jeho zdravotního důsledku. Účastníci byli civilisté, kteří v době útoku dosáhli věku 18 let nebo více, mluvili francouzsky, a mohli být kontaktováni prostřednictvím telefonu. Organizace SOS Attentats, nevládní organizace založena v roce 1986, za účelem zastupování francouzských obětí terorismu, určila výběrový vzorek a kontaktovala subjekty. Z celkového počtu 450 osob, které požádaly o odškodnění se 222 (49,3 %), rozhodlo nepodstoupit hodnocení u Francouzské garančního fondu pro oběti terorismu. Nyní

zůstalo 228 osob u kterých bylo potvrzeno vystavení výbuchu a kteří byli kontaktováni organizací SOS Attentats. V souladu s francouzským právem, detaily týkající se cílové populace, sběr dat a postupy k zaručení anonymity byly hlášeny Komisi pro počítačové soukromí.

Data byla shromažďována v období od 16. září do 5. října 1998 za pomoci počítačové telefonní linky na které pracovalo 20 profesionálních tazatelů. Platnost metody použití telefonu při hodnocení úzkosti spojeného se stresem bylo potvrzeno na několika studiích.

PTSD byl definován pomocí 22 bodového standardizovaného nástroje založeného na kritériích diagnostického a statistického manuálu duševních poruch. V jiné, nepublikované studii o spolehlivosti (Cronbach alfa = 0,91), specifická (0,88), a citlivost (0,73) byly potvrzeny ve skupině 15 osob s PTSD a 33 osob s úzkostí či depresivními poruchy; rovněž byla potvrzena platnost srovnáním s posudkem externího klinického odborníka se značnými zkušenostmi v používání polostrukturovaných nástrojů.

Otázky vznesené o symptomech spojené s četností výskytu symptomů s následným dopadem na sociální a pracovní život. Symptomy byly hodnoceny na 5 bodové škále (0 = nikdy; 4 = velmi). Výsledek nejméně 3 bodů značil přítomnost symptomu. Výskyt symptomu více, nebo méně než jednou měsíčně. Použité otázky: (např. „ Máte nyní, aniž by jste chtěl, zneklidňující vzpomínky na útok?“)

Rizikové faktory a zdravotní péče byly také hodnoceny pomocí dotazníku. Počáteční stav byl použit pro klasifikaci zranění závažnosti jako mírné (nedošlo k hospitalizaci nebo operaci), střední (počáteční hospitalizace méně než 1 týden, nebo opožděná/odložená operace), nebo závažnou (počáteční hospitalizace delší než 1 týden). Pravděpodobnost výskytu ohrožení pro osobu, bylo určeno u těch osob, které alespoň na jednu otázku odpověděli „ANO“. Osobám byly podkládány otázky jako je: Viděli jste zraněné, nebo zabitě lidi během útoku? Měl jste pocit, že zemřete během útoku? Problémy se sluchem byly hodnoceny čtyřmi otázkami: Máte problémy s nedoslýchavostí v souvislosti s útokem? Vyhledal jste specialistu v posledních 4 týdnech v souvislosti s problémy se sluchem související s útokem? Měl jste hučení nebo zvonění v jednom nebo obou uších v posledních 4 týdnech? Nosíte sluchadla kvůli útoku? Problémy se sluchem byly hodnoceny jako závažné u osob, které odpověděly „ANO“ na nejméně dvě otázky a středně závažné pro ty, které odpověděly „ANO“ na jednu otázku. Čtyři otázky ze Zdravotnické popáleninové škály byly použity pro

posouzení kosmetického poškození: Změnil útok váš vzhled a zasáhl do vašich vztahů? Chtěli byste zapomenout, že se váš vzhled změnil? Máte pocit, že se členové vaší rodiny a přátelé kolem vás, cítí nepříjemně pro to jak vypadáte ? Máte dojem, že se vás lidé nebudou chtít dotknout? Otázky byly hodnoceny na 5-bodové stupnici intenzity (1 = velmi, nebo po celou dobu, 5 = vůbec ne nebo nikdy). Kosmetické poškození byly definovány jako ohodnocení 1, 2 nebo 3 v reakci na alespoň jednu z otázek. Psychiatrická historie byla hodnocena třemi otázkami. Dvě otázky řešily použití sedativ nebo spánek navozujících léků po dobu nejméně 6 měsíců kdykoli před útoky, a jedna řešila psychologické problémy: "Kdy jste byl před útokem u praktického lékaře, psychiatra, psychologa nebo jiného psychoterapeuta s psychologickým problémem trvajícím déle než 6 měsíců?" Psychiatrické historie byla definována jako přítomná, pokud alespoň jedna ze tří otázek byla zodpovězena kladně.

Faktory spojené s PTSD byly zkoumány způsobem, že na každém kroku byla nově proměnná použita v daném modelu, který byl pak přepočítán, pro určení zda tato proměnná by měla zůstat v modelu (a další být stažena). Tento proces pokračoval až do situace kdy žádná proměnná v rovnici může být odstraněna a žádná proměnná nemůže být přidána do rovnice.

Z 228 obětí bombového útoku, kteří podstoupili zdravotní hodnocení pro Francouzský garanční fond pro oběti terorismu, celkem 196 (86 %) souhlasilo se svou účastí.

Charakteristika respondentů v rámci projektu byla následující: Z následných hodnocení, přibližně tři-čtvrtiny respondentů (74 %) bylo mladších 50 let, byli zaměstnání (76 %) a žilo s partnerem (70 %). Více než polovina byly ženy a dokončily střední školu. Většina respondentů (83,7 %), bylo zraněno během jednoho ze dvou útoků na metro v Paříži. Průměrný interval mezi událostí a následky činil 2,6 let.

PTSD v následných hodnoceních byl zjištěn u 61 respondentů (31,1 %). Výskyt PTSD u pacientů s těžkým poraněním byl 50 % a byl nižší u účastníků se středně těžkým nebo lehkým zraněním (27 %). Nejvíce a nejméně častými příznaky byly znovuprožívání události (76 %) a vyhnutí se všemu co připomíná události respektive necitlivost k těmto pocitům (33 %).

Výsledky analýzy ukázaly, jednoznačně, že riziko PTSD bylo významně vyšší u žen; účastnic ve věku 35-54 let, které nepracovaly, které žily samy, ty jejichž manželství se změnilo po útoku (rozvod, ovdovělý); které měly těžká zranění, kosmetické

poškození, nebo problémy s nedoslýchavostí, a těmi, které vykazují vysokou vnímanou hrozbu v době útoku nebo které podstoupily léčbu psychologa v souvislosti s útokem.

Výskyt PTSD nebyl spojen s místem útoku nebo počtem let uplynulých od útoku. Rozmanité regresní analýzy ukázaly významnou souvislost mezi PTSD a věkem (35-54 let), pohlavím, rodinným stavem, vážností zranění, kosmetickým poškozením, a vnímanou hrozbou. Hosmer a Lemeshow goodness-of-fit test, a c-index ukazují, že model zaznamenal data správně.

Tato studie zkoumala 196 obětí teroristického bombového útoku (86 % způsobilých respondentů), relativně vysoký počet v porovnání s většinou ostatních studií zaměřených na středně a dlouhodobé psychologické následky teroristických útoků.

Celkový výskyt PTSD byl značný (31,1 %), v průměru 2,6 roků po události. Srovnání s jinými studii zaměřenými na středně a dlouhodobé psychologické důsledky teroristických útoků je obtížné vzhledem k rozdílnými populacemi. Nicméně, výskyt PTSD byl vyšší než 18,1 % což byl výskyt PTSD ve studii o obětech bombových útoků mezi léty 1982 a 1987 ve Francii. Většina studií uvádí, že se výskyt PTSD po traumatické události časem snižuje. Navíc, ve studii výskytu PTSD ve věkové skupině 15 až 54 let v USA obecné populace, průměrný čas pro odpuštění byl 64 měsíců u lidí, kteří nebyli léčeni a 36 měsíců u pacientů, kteří léčeni byli. Jeden třetina respondentů nepocítila žádnou úlevu za 10 let po vzniku PTSD.

Zjištění ukazují významný vztah mezi závažností zranění a PTSD a jeho převahou v následných 2,6 letech po útocích. Vztah mezi povahou a závažnost zranění (včetně popálenin) a PTSD je hlášena jen nedůsledně. Některé studie nezpozorovaly žádný takový vztah, tito autoři zdůrazňují spíše významnou roli v subjektivním vnímání stresorů na zprostředkovávání rozvoje PTSD. Jiní uvádějí, že vážnost úrazu je jeden z nejvíce spolehlivých ukazatele PTSD. Byly navrženy dvě hypotézy. První z nich předpokládala, že mnohem závažnější zranění, může být spojené s větším traumatem v počáteční reakci, která je také předpovědí PTSD, která postupuje mnohem rychleji a vydrží déle. Druhá byla založena na názoru, že výsledky mohou záviset na délce doby uplynulé od nehody, kdy se rozsah zranění stává důležitým prediktorem času, dlouhodobé zdravotní postižení v důsledku vážného zranění slouží jako neustálá připomínka traumatu, a tím jedinec inklinuje k prodloužení doby trvání PTSD.

Zjištění souvislostí mezi kosmetický poškozením a PTSD je podobné zjištění studií provedené na japonských popálených pacientech, kdy se zjistilo, že obličejové

znetvoření bylo spojeno s PTSD pouze mezi ženami. Tento rozdíl může být v důsledku kulturních rozdílů nebo metody používané k posouzení fyzických následků (klinické vyšetření ve studii Fukunishi). Kosmetické poškození může neustále připomínat oběti traumatické události, které můžeme vysvětlit zhoršenou úpravu a větší utrpením než u ostatních respondentů. Nicméně, toto může být bráno jako negativní hodnocení kosmetického poškození také v souvislosti s přítomností depresí nebo PTSD příznaků, které mohou zvýšit pozornost pacientů na zhoršení jejich vlastního vnímání sebe sama. Tato studie nedovolila potvrdit příčinný vztah mezi PTSD a kosmetickým poškozením, ale vyvolává nové a potenciálně velmi významné hypotézy týkající se tohoto rizikového faktoru, který si zaslouží další výzkum.

Rovněž byl zjištěn vyšší výskyt PTSD u respondentů se středním a mírným zraněním (27,2 % a 26,0 %, v uvedeném pořadí) ve srovnání s běžnou populací. To naznačuje, že jiné faktory než ty, spojené s fyzickým traumatem, jako je pocit ohrožení, mohou hrát roli při rozvoji PTSD. Nejvyšší pravděpodobnost (3,99) bylo zjištění, že mezi hrozbou a PTSD a faktory, jako je hrozba smrti nebo pohledem na zohavená těla je spojitost s nástupem PTSD.

Toto zjištění vyššího rozšíření PTSD u žen je podpořeno výsledky několika studií. Zde je patrná souvislost mezi věkem a PTSD, ačkoli několik studií zaznamenalo zvýšené riziko PTSD u žen ve věku 35 – 54, během přírodních katastrof. Tyto zjištění lze vysvětlit značnými ekonomickými důsledky, které zažívají respondenti s PTSD v této věkové skupině.

Nezdar při pokusu zjištění předchozí psychiatrické historie jako silného predikátoru PTSD může souviset s nahrazením použitých proměnných, které neumožňovaly důkladnou rekonstrukci povahy a závažnosti minulých psychiatrických poruch. Mohlo to být také v důsledku nedostatečné statistické síly: relativně málo jedinců hlášených v anamnéze psychiatrických poruch (11 subjektů bez PTSD a 9 s PTSD).

Hlavním omezením této studie je její retrospektivní design. Psychické následky teroristických bombových útoků, byly hodnoceny pomocí retrospektivního sebehodnocení. Respondenti vzpomínali na útok a jeho následky, mohli být ovlivněni jejich psychickým stavem při vzpomínání. Je však nepravděpodobné, že respondenti přeháněli o příznacích PTSD aby usilovali o finanční zisk. Účastníci si byli vědomi toho, že všechny informace, byly poskytnuty důvěrně a nebudou předány Francouzskému garančnímu fondu pro oběti terorismu. Tito účastníci již byli uznáni

jako oběti a byli zařazeni do procesu odškodnění Francouzským garančním fondem pro oběti terorismu v době konání studie.

Studie byla omezena pouze na osoby, které byly přímo vystaveny bombovému útoku, z důvodu vysoké odezvy, rekonstrukce této skupiny byla v podstatě kompletní. Oběti, které nebyly přímo vystaveny byly vyloučeny. Je velmi obtížné předvídat důsledky tohoto vyjmutí z odhadu přítomnosti PTSD, protože PTSD se možná může méně projevit i v těchto případech. Do studie byli zařazeni v odpovídajícím procentuálním rozsahu osoby s podobnými zkušenostmi, jako jsou závažná poranění, kosmetická poškození a vnímané hrozby.

Na závěr lze uvést, že několik málo studií hodnotilo dlouhodobé rozšíření PTSD několik let po teroristických útocích. Tato studie využila pro průzkum velký vzorek obětí (N = 196). U zraněných osob došlo ke zjištění vysokého počtu osob s PTSD v 2,6 letech po útocích z let 1995-1996. Naše zjištění naznačují, že psychologické péče pro některé oběti může být nedostatečná v rozsahu 2-3 let po akci a tím upozorňuje na nutnost zlepšit zdravotní služby pro řešení střednědobých a dlouhodobých fyzických, psychických a sociálních následků terorismu. Rizikové faktory spojené s PTSD, které mohou pomoci k identifikaci těch, kteří jsou spojeni s největšími psychologickými riziky patří ženy, projevuje se u nich těžké počáteční zranění a vysoká vnímaná hrozba. A konečně, výsledky naznačují, že role kosmetických poškození přetrvává v PTSD.

Aktuální mezinárodní projekt EUSECON se mimo jiné věnuje dopadu terorismu na finanční trhy, tedy tam, kde psychologická stránka věci sehrává nemalou roli.³⁶

Studie č. 16³⁷ tohoto projektu sledovala akciové trhy (burzovní indexy) ve 29 zemích (všechny členské státy Evropské unie, Chorvatsko, Turecko) s cílem zjistit, jak se v jejich rámci velké teroristické útoky odrazily na akciových výnosech. Snaha o pohled do minulosti (past terrorism records) je založena na existujících otevřených zdrojích (Global Terrorism Database) v rozmezí let 1980-2004. Sledován je vztah mezi vnímáním terorismu v jednotlivých zemích (*terrorism risk perception by country*) a

---

³⁶ [Http://www.economics-of-security.eu/publications](http://www.economics-of-security.eu/publications) [online]. 2009 [cit. 2010-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.economics-of-security.eu/publications>>.

³⁷ Konstantinos Drakos, Athénská universita hospodářství a obchodu, Mezinárodní srovnání reakcí akciových trhů na velké teroristické incidenty: Role vnímání rizika (Cross-Country Stock Market Reactions to Major Terror Events: The Role of Risk Perception).

faktickou intenzitou tohoto rizika fakticky (výskytem konkrétních incidentů). Existuje tu vazba faktická vazba?

Podíl akcií, na kterých se odrazily moskevské, madridské, istanbulske a londýnské útoky, se pohyboval mezi 81 – 88 %. Výnosy klesly o 0,63 – 1,51 %. Londýnská burza se po útocích ve vlastní zemi zachvěla relativně málo, protože zde existovala zkušenost (paměť burzy), související s teroristickými útoky IRA. Paměť burzy se rozumí, zda již někdy takový šokový (terorismem způsobený) výkyv zažila, respektive zda a jak se z něho vzpamatovala, jak reagovala. Burzy v jiných zemích londýnský útok reagovaly citlivěji než burza v Londýně samotném. Teroristické útoky v Pákistánu nebo Iráku se na euro-amerických burzách zpravidla vůbec neodrazí. Pokud ano, pak jen v dlouhodobých trendech.

Faktor rizika je integrální součástí ekonomických úvah. Nelze předpokládat, že budeme svědky trvalého růstu. Na burze se hraje i s tímto rizikem, hraje se na krach. Kdo odhadl a do svých úvah započítal riziko, vyhrál. Stejně tak se vyplatí diverzifikovat portfolio (komoditně či teritoriálně)

Země, kde jsou teroristické incidenty málo časté, na ně reagují mnohem citlivěji než země, kde k nim dochází častěji. I relativně malý teroristický útok v Evropě se na akciových trzích odrazí více než ničivé zemětřesení ve třetím světě.

Výzkumy veřejného mínění, jako *Eurobarometer*, se pravidelně veřejnosti ptají na obavy z terorismu – v porovnání s dalšími fenomény, jako je inflace, nezaměstnanost, obecná kriminalita nebo znečištění životního prostředí. A právě tyto, někdy značně iracionální a nepodložené obavy, jsou pro ekonomiku a rozhodování jednotlivce důležitější než „objektivní“ fakta.

Země zmítaná teroristickými útoky se záhy potýká s nestabilitou a odlivem investic v řadě hospodářských odvětví, i když je útoky přímo nezasáhly.

Studie č. 17³⁸ se pokouší se vysledovat abnormality ve fungování celkem 68 národních akciových trhů na celém světě v souvislosti s klíčovými teroristickými útoky nedávné minulosti. S určitým zjednodušením je možné konstatovat, že záleží na tom, kde se teroristický útok odehrál (respektive na jeho vzdálenosti od konkrétní burzy), kdo zaútočil (menší odezvu zapříčiní „tradiční“ respektive „místní“ teroristé než nadnárodní islámské struktury), zda jsou v konkrétním místě útoky časté nebo ne atd. V různých místech světa se reakce akciových trhů liší.

---

³⁸ Konstantinos Drakos, Athénská universita hospodářství a obchodu, Determinanty mezinárodního přenosu otřesů způsobených terorismem (The Determinants of Terrorist Shocks' Cross-Market Transmission).

A konečně, **studie č. 18**³⁹ si klade za cíl měřit cenu akcií pět dní před a pět dní po teroristickém útoku v Madridě na londýnské burze, s důrazem na 100 vybraných společností. Ačkoli studie je omezena na relativně krátké časové období a vychází jen z veřejně dostupných údajů, které mohou být zkreslující, je sama o sobě nesmírně inspirativní.

Je konstatováno, že existují akcie, které jsou vůči terorismu bezmála imunní (obchodní řetězce atd.), ale některé akcie reagují na změny v mezinárodní bezpečnostní situaci velmi citlivě (aerolinky, hotelové řetězce, cestovní kanceláře – „travel and leisure“ segment jako celek).

Evropské (západní) burzy (a ekonomika či společnost jako celek) mnohem citlivěji reagují na „nové“ teroristické skupiny (které reprezentuje islámský eschatologismus sítě Al-Qáida), než na „tradiční“ teroristy (jako například ETA). Konkrétně v případě útoků v Madridu se celosvětový odraz na burzách ve chvíli, kdy podezření z útoku ETA vystřídala „islámská stopa“ výrazně prohloubil.

Již útok na Světové obchodní centrum ukázal zranitelnost světových trhů ze strany terorismu. Al-Qáida sice zaútočila ve Španělsku s a priori lokálními cíli (vypudit zemi z Iráku), ale zároveň „nepohrdla“ vedlejším efektem akce, tedy rozkolísáním ekonomiky ve světovém měřítku.

Konkrétní incident zpravidla znamená dopad na stabilitu ekonomiky, cestovní ruch, rating země a investiční zájmy. Při úvahách o nákladech, způsobených možným teroristickým útokem či šokem je případný investor na vážkách. Jistota a stabilita (feeling of safety and well-being) je budována velmi pomalu, kdežto negativní emoce mohou převážit ráz naráz a udržují se velmi dlouho. Nejistota (fear in the market) plodí další nejistotu a multiplikuje se. Psychologie je důležitější než „tvrdá data“ o výrobě nebo nákupech. Objektivní „pravda“ o ekonomii neexistuje, jedná se o dominantně subjektivní záležitost.

---

³⁹ John Garvey, Martin Mullins, An Examination of „New“ and „Old“ Terrosism Using High-Frequency Data.

II. 6.2 Ankety, které probíhaly v České republice

Česká republika je zemí, která zatím nebyla s fenoménem terorismu ve větší míře přímo konfrontována., To nicméně nebrání tomu, aby otázka po obavách, souvisejících s tímto jevem, nefigurovala v řadě výzkumů veřejného mínění.

ještě v roce 2000 terorismus ve výzkumech veřejného mínění de facto nerezonoval

a za klíčovou bezpečnostní výzvu ho nepovažovalo více než 2-4 % obyvatel. Situace se dramaticky změnila po září 2001:

Války na Balkáně byly daleko, teroristické útoky, třebaže až v New Yorku, blízko. Bomba totiž může vybuchnout a zabít obyčejné civilisty kdekoliv. Tak to vnímá běžný občan a uvědomuje si nebezpečí ... Samozřejmě, že k tomu přispěla i obrovská mediální vlna po útocích. Britský zpravodajský archiv ITN zveřejnil žebříček nejžádanějších dokumentárních záběrů. Na třetím místě hned po prvních krocích po Měsíci a atentátu na J. F. Kennedyho je právě otřesný náraz do Světového obchodního centra. Masakr z 11. září navždy změnil vnímání lidí po celém světě, tedy i v Česku. Zapůsobilo na jejich vnímání terorismu, arabského světa, cestování, ale i jiných aspektů života ... V říjnu 2001 lidé jako příčinu útoků nejčastěji zmiňovali politiku USA a fanatismus. Pětina se jich bála válečného konfliktu. V té době se již začalo velmi bouřlivě debatovat o válce proti Afghánistánu a tušilo se, kudy povede "osa teroristického zla". S odvetou USA tehdy souhlasilo 70 procent lidí, proti bylo 21 procent.⁴⁰

Výzkum z roku 2002 skončil s těmito výsledky: Asi 36 % dotázaných, což je nejvíce od roku 1997, se ničeho neobává. Pokud respondenti nějaké obavy vyjádřili, vztahovaly se nejčastěji k jejich osobnímu životu nebo jejich rodiny. Takové obavy vyjádřilo téměř 30 procent lidí. Převažovaly mezi nimi starosti o osobní zdraví a zdravotní stav blízkých. O svou sociálně-ekonomickou situaci se strachuje pětina dotázaných. Situace ve světě, například války a **terorismus**, znepokojuje necelých pět procent občanů. Obavy z vnitropolitické situace, například povolebního vývoje, mají necelá tři procenta dotázaných. Strach z kriminality a drog vyjádřilo jen 1,5 procenta lidí. Stejný podíl dotázaných má obavy z globálních problémů, například budoucnosti lidstva a zhoršování životního prostředí.⁴¹

⁴⁰ Hrozba terorismu dopadla i na Česko; in: Deníky Moravia, 11. IX. 2003.

⁴¹ CVVM: S osobním životem je spokojena polovina Čechů; in: ČTK, 11. IV. 2002.

Na konci roku 2005 už terorismus v „nejhorších obavách“ (odpověď na otázku „co vy osobně aktuálně považujete za největší hrozbu“) v České republice bezmála nefiguruje.

U většiny respondentů ho vystřídal „civilnější fenomény“, jako je vandalismus, prosté okradení či nezaměstnanost.

II. 6.3. Eurobarometer: Mezinárodní výzkum, zahrnující i Českou republiku⁴²

Výzkumné výstupy generálního ředitelství Evropské unie pro statistiku, EUROSTAT, nazývané Eurobarometer, shromažďující názory občanů členských, kandidátských či jakýchkoli jiných zemí na konkrétní otázky.⁴³

Obecně lze konstatovat, že pocity nebezpečí od roku 1996 do roku 2002 v zemích Unie mírně vzrůstají (viz tabulka).

Jak bezpečně se cítíte při chůzi sám po setmění v blízkosti bydliště?⁴⁴

Členská země	Trochu se bojím	Velmi se bojím	Poměrně bezpečně	Naprosto bezpečně
Belgie	23	9	45	23
Dánsko	12	3	25	60
Finsko	16	3	45	36
Francie	22	12	40	26
Irsko	22	15	42	21
Itálie	26	18	45	11
Lucembursko	15	11	27	47
Německo	26	9	48	17
Nizozemsko	15	7	50	28
Portugalsko	20	11	45	24
Rakousko	16	5	43	36
Řecko	21	22	30	27
Španělsko	26	8	45	21
Švédsko	15	6	39	40
V. Británie	23	20	39	18
EU 15	23	13	43	21

Setkal jste se v uplynulém roce osobně s problémy týkajícími se drog? (v %)

Členská země	Občas	Často	Zřídka	Nikdy

⁴² http://europa.eu.int/comm/justice_home/eucpn/docs/eurobarometer.executive.pdf
http://europa.eu.int/comm/public_opinion/ebs_181_sum_en.pdf

⁴³ Vzhůru do Evropy! Kam?; in: Reflex, 23. II. 2006.

⁴⁴ Zukal, J., Jak bezpečně se cítí občané v zemích EU?; in: Veřejná správa, 44 / 2003, str. 24-25.

Belgie	13	6	13	68
Dánsko	5	3	12	80
Finsko	10	5	14	71
Francie	12	5	16	67
Irsko	8	14	14	64
Itálie	18	6	21	55
Lucembursko	7	5	5	83
Německo	10	6	17	67
Nizozemsko	16	10	15	59
Portugalsko	14	12	15	59
Rakousko	10	5	17	68
Řecko	12	9	15	64
Španělsko	11	5	24	60
Švédsko	10	6	17	67
V. Británie	15	13	14	58
EU 15	7	13	17	63

V průměru se v Evropské unii cítí při chůzi po setmění v blízkosti bydliště naprosto bezpečně každý pátý občan (21 %), kdežto 13 % dotázaných zažívá pocity velkého strachu. Celkově však stále převažují pocity bezpečí (64 %) nad pocity obav a strachu (46 %). Při tom lze konstatovat, že pocity nebezpečí zažívají více ženy nežli muži. V roce 2002 prožívalo 16 % žen pocity strachu, kdežto u mužů to byla pouze 3 % dotázaných. Na druhé straně se 28 % respondentů mužské populace cítí naprosto bezpečně, kdežto u žen to bylo jen 15 %. Z hlediska věkového se nejvíce bojí věková kategorie nad 55 let, kdežto nejjistěji se cítí lidé ve věkových kategoriích od 25 do 39 let a od 40 do 54 let, kde průzkum přinesl prakticky stejné výsledky.

Průzkum ukázal, že více než tři čtvrtiny občanů (76 %) se obávají organizovaného zločinu, ve kterém vidí největší hrozbu pro společnost. Větší strach mají občané Evropské unie již pouze z mezinárodního terorismu (82 %). Názor, že organizovaný zločin postupně zasahuje do oblasti občanské společnosti zastává 71 % občanů, dva ze tří respondentů v zemích Unie jsou přesvědčeni, že pronikl také do ekonomiky. O něco méně z nich má pocit, že organizovaný zločin infiltruje též státní administrativu, ať už na národní úrovni (47 %) nebo na místní a regionální úrovni (45 %). Průzkum ukázal, že téměř devět z deseti dotázaných je přesvědčeno, že boj proti organizovanému zločinu a proti obchodování s drogami by měl být jednou z hlavních priorit mezi akcemi Evropské unie. Větší podporu získaly mezi občany Unie pouze zachování míru a bezpečnosti v Evropě, boj proti mezinárodnímu terorismu a boj s nezaměstnaností (91 %).

Nejvíce pesimismu v názorech na pronikání organizovaného zločinu do státní administrativy prezentovali Italové, Irové a Řekové, kteří zastávají tento názor více než z poloviny. Na druhé straně v Dánsku souhlasila s tímto názorem méně než jedna pětina dotázaných občanů.

Průzkum také jednoznačně prokázal značné obavy z kriminality mládeže. Všeobecně převládá názor, že by mladou generaci měl odvést od zločinnosti spíše systém programů zaměřených na prevenci kriminality (85 %) nežli zesilování postihu (62 %). Naprostá většina dotázaných vidí jako jednu z hlavních příčin zločinnosti mládeže špatnou sociální situaci v zemi. Především vysoká nezaměstnanost mládeže, která dosahuje ve většině zemí dvojnásobnou výši než je průměr, chudoba a nedostatek disciplíny tvoří hlavní příčiny zločinnosti u této kategorie. Respondenti ve všech zemích se shodují, že lepší výchova v rámci rodiny a kvalitnější školní vzdělání by podstatně snížily míru kriminality u mladé generace.

Součástí průzkumu byly též dotazy, zda mají občané obavy z toho, že by se sami mohli v příštích dvanácti měsících stát obětí různého druhu zločinnosti, počínaje okradením až po násilné přepadení. Nejvíce respondentů (29 %) se obává, že se stane obětí krádeže, čtvrtina (26 %) má obavy z vloupání do domu nebo bytu a 24 % projevilo strach z toho, že se stane obětí osobního útoku nebo přepadení. Je zajímavé, že dotázaní projevili méně obav z krádeže mobilního telefonu, která je častým jevem, než z jiných druhů zločinnosti. Nejméně obav z toho, že se stanou osobní obětí zločinu, projevili Němci, Rakušané a Dánové. Na druhé straně se nejvíce obávají o svoji bezpečnost Řekové a Francouzi. U prevence domovních krádeží věří tři čtvrtiny dotázaných v zavádění ochranných a zabezpečovacích zařízení. Stejný počet odpovědí uváděl též lepší práci policie.

Řada z výzkumů Eurobarometru před rozšířením Unie v roce 2004 bedlivě sledovala rozdíly v názorech a prioritách respondentů ze stávajících (starých) a budoucích (nových) členských zemí Unie. Výsledky z roku 2003 dopadly například takto:⁴⁵

---

⁴⁵ Rokos, M., Průzkum: USA ztrácí v Evropě kredit; in: LN, 25. VII. 2003.

Co považujete za největší problém v rámci Evropské unie:

- Nezaměstnanost 41
- Bezpečnost 29
- Ekonomická situace 24
- Terorismus 19

Čeho se nejvíce obáváte (respondenti v členských zemích):

- Mezinárodní terorismus 80
- Zbraně hromadného ničení 72
- Organizovaný zločin 71
- Havárie jaderné elektrárny 65

Čeho se nejvíce obáváte (respondenti v kandidátských zemích):

- Epidemie 80
- Mezinárodní terorismus 74
- Organizovaný zločin 73
- Světová válka 70

II. 6.4. Téma intervenčního zásahu po prožití teroristického útoku

Výrazem „trauma“ se v kontextu této práce rozumí zejména celý soubor „krajních zkušeností“, například dopravních nehod, přírodních katastrof, násilných trestných činu, věznění, mučení, pronásledování, válečných zkušeností, znásilnění, sexuálního zneužívání dětí, a je používán také pro označení stavu souvisejících se šikanováním, nezaměstnaností apod. S výrazem „trauma“ se běžně setkáme v každodenním jazyce a hrozí mu, že bude používán přespříliš. Definice traumatu byla proto systematizována klinickým jazykem specifikujícím kritéria, kdy má být příslušná událost považována za „traumatickou“.

Fyzické a duševní důsledky traumatizace se velmi liší a mohou být tak různé, jak různé jsou jednotlivé lidské bytosti. Existuje rozdíl ve schopnosti jedinců vystavených násilí vyrovnat se s duševními a fyzickými důsledky těchto zranění bez cizí pomoci, za pomoci rodiny či za pomoci jiných osob. Odborníci se snaží systematizovat často se vyskytující jevy a strukturální prvky mentální traumatizace.

U řady chorob se nedaří najít „objektivní“ či „měřitelnou“ příčinu. Psychosomatické poruchy. Ze šedesáti tisíc lidí ve věku 18 až 65 let z kartoték praktických lékařů vybrali autoři studie pět procent těch, kteří chodili k lékařům nejčastěji. Vyhledat a rozebrat se podařilo případy 361 lidí. Tyto pacienty jejich praktický lékař jednou až osmkrát odeslal ke specialistovi, kterého pak během tří let opakovaně navštívili. Dohromady tito lidé konzultovali svoje obtíže s lékaři téměř tisíckrát. Ve čtvrtině případů se však vůbec nedozvěděli, co jim vlastně je a proč je něco neustále bolí.

Za medicínsky nevysvětlitelnou chorobu byly označeny případy, kdy se pacient dostavil k lékaři pro fyzické obtíže, byl pro ně opakovaně vyšetřován, ale vyšetření neprokázalo žádné významné odchylky od normálu.

Nejvyšší počet nevysvětlitelných případů se vyskytl v gastroenterologii a neurologii. Nejčastěji šlo o bolesti na hrudi, bolesti břicha, hlavy a zad. Velmi hojné byly i stížnosti na nadměrnou únavu, u mladších žen pak bolesti v malé pánvi.

Britští vědci dospěli k závěru, že drtivá většina „nevysvětlitelných“ chorob vzniká ztělesňováním (somatizací) psychických obtíží pacientů trpících úzkostnými stavy a jinými psychickými obtížemi. Zdůraznili též, že lékař by měl v každém takto nejasném případě na možnost stresových vlivů a jiných psychosociálních souvislostí pamatovat.

Samotný název pochází ze starořeckých slov psyché (duše) a soma (tělo), jejichž spojením zdůrazňuje celostní, komplexní způsob nazírání na člověka ve zdraví a nemoci. Zabývá se vztahy mezi tělesnými a duševními ději, které nechápe jako dvě oddělené oblasti, nýbrž jako propojené a neustále se vzájemně ovlivňující systémy.⁴⁶

Kromě akutní stresové reakce (šok, paralýza, hrůza a stažení se po dobu několika hodin/týdnu po traumatu) označují dvě hlavní mezinárodní organizace, Světová zdravotnická organizace (World Health Organization, WHO) a Americká psychiatrická asociace (American Psychiatric Association, APA), souhrn dlouhodobých duševních

i fyzických poruch vzniklých v důsledku traumatizace výrazem post-traumatická stresová porucha (Post-Traumatic Stress Disorder, PTSD) a dlouhodobá změna osobnosti po extrémní traumatizaci (long-term personality change following extreme traumatization) jako nemoci, ve kterých mají zdravotní pracovníci mandát intervenovat.

Možnost a nutnost pomoci se velmi různí, stejně jako se různí reakce obětí na traumatické události a v některých případech i průběh takových traumatických reakcí. Traumatizovaní lidé potřebují ze všeho nejvíc pocit jistoty a stability.

V okamžiku kdy dojde k události, která má traumatizující účinky na společnost, lze v chování společnosti pozorovat vývojová stádia, pomocí nichž se společnost jako celek snaží vypořádat s nastalou situací. Tento popsáný jev lze charakterizovat následujícími body:

- Impact „mlčení/ticho“, ochromení 24-36 hod.
- První výkřik emocí
- Vztek, hněv 4-5 dnů
- Honeymoon – do 3 týdnů (solidarita, pomoc...)
- Deziluze, rozčarování
- Reintegrace

O výskytu reakci po prožití zátěžové situace pojednává publikace, jenž je vydávána Asociací na podporu obětí mučení a pronásledovaných uprchlíků v Německu (Gesellschaft zur Unterstützung von Gefolterten und Verfolgten e.V)

---

⁴⁶ Ukázka z knihy o vědě; in: Lidové noviny, 5. VI. 2008, str. 16.

Traumatické zážitky často vedou u řady konkrétních jednotlivců k výskytu celé řady potíží a symptomů, které mohou poukazovat na možnou traumatizaci:

- Intruzivní příznaky – flashbacky (doslova záblesky z minulosti) a jiné vtíravé a neodbytné pocity, náhlé „zaplavení“ traumatickými vzpomínkami nebo pocit, že traumatická zkušenost právě probíhá.
- Noční můry – tj. opakování traumatické události nebo scén z traumatické události ve snech, noční probouzení se ve stavu hrůzy, stres, pocení.
- Extrémní poruchy spánku – tj. neschopnost usnout, neschopnost spát celou noc, předčasné buzení, nespavost, strach z noci a neschopnost spát ve tmě.
- Stav duševní roztržitosti – známé jako disociativní stavy, např. „přecházení na červenou“, „minutí autobusové zastávky“, „duševní ´nepřítomnost´ během rozhovoru“ a „nesledování konverzace“.
- Problémy se soustředěním – při čtení, učení, práci, během každodenních činností, např. „zapomínání, jak věta začala ještě před jejím dokončením“.
- Poruchy paměti a procesu vzpomínání – tj. například nepamatování si nebo „zapomínání“ celých časových období (často období, ve kterých došlo k traumatické zkušenosti), úplné vyhýbání se kontaktu s minulostí.
- Nadměrné vzrušení, stav vnitřního napětí a neklidu – tj. trvalý stav ostražitosti, „být ve střehu“.
- Extrémní náchylnost k přehnaným a překvapivým reakcím – např. nervózní reakce při sebemenším hluku nebo náhlém pohybu.
- Extrémní střídání nálad – tj. upadnutí do deprese nebo hněvivá reakce na triviální události, náhlé záchvaty pláce nebo křečí, podrážděnost a záchvaty vzteku.
- Strach „že už nejsem normální“ – strach, že nad sebou ztratím kontrolu nebo že se zblázním, protože vím o potížích, ale neznám nebo nechápu jejich příčinu. Postižená osoba se náhle chová jinak, než jak sama sebe zná.
- Extrémní nedůvěra a pocit izolace – pocit, že mi nikdo nemůže porozumět nebo pomoci.
- Hloubání – nad minulostí, nad tím co bylo ztraceno a také nad současností ve smyslu „proč já?“.
- Letargie a apatie – tj. nízká aktivita.

- Vegetativní symptomy – stres, respirační problémy, bušení srdce, bolest u srdce.
- Různé fyzické bolesti – např. dlouhodobé bolesti hlavy, migréna, bolesti v údech či po tele, oběhové problémy, gynekologické problémy.

Snaha o stabilizaci stavu (u osoby, vykazující některé z výše uvedených znaků) v tomto kontextu znamená podporu vnějších i vnitřních struktur posilujících pocit jistoty, orientace, schopnosti vyvíjet vliv, rozvíjející dovednosti, sebehodnocení, spolehlivou a úzce provázanou sociální síť prohlubující pocit sounáležitosti, smysluplnosti a perspektivy vlastní existence. Doporučovány jsou tyto „metody“ či přístupy (ve vztahu k traumatizovanému jedinci):

- Je nutné citlivě a opatrně přistupovat k prohlášením typu „jste traumatizovaný“, protože být traumatizovaný znamená pro řadu osob určité stigma znamenající „jste nemocný“ nebo „narušený“.
- Náklonnost a přijetí – nenaznačovat, že dotyčná „osoba“ nese za svůj stav odpovědnost.
- „Začít s lidmi pracovat v tom bode, ve kterém se nacházejí“ – obecný princip každého psychosociálního poradenství. To znamená, že je nutné umožnit a přijmout vyhýbavou reakci ze strany uprchlíku a respektovat to, čím prošli.
- Nevnímejte traumatizované osoby jako „oběti“, ale spíše jako „osoby, které přežily“, tj. lidi, kterým se podařilo přežít katastrofickou událost a uniknout z ní a kterým se podařilo najít bezpečí.
- Buďte připraveni na dlouhodobé navazování vztahu a na jeho opakované zkoušky, protože všichni lidé, kteří prožili velký zvrat ve své důvěře v lidskou společnost budou tomuto prostředí (oprávněně) opakovaně nedůvěřovat, budou mít pocit izolace, nepochopení a beznaděje. To znamená, že je nesmírně důležité nebrat si nedůvěru nebo obvinování vaší osoby osobně. Není-li vámi nabízená rada přijata nebo realizována, nemyslete si, že „je to všechno k ničemu“ a nepřestávejte poskytovat pomoc. V takové situaci je dobré zaujmout například postoj typu „podívejme se na to společně“ – podívejte se, co brání přijetí pomoci, která je z profesionálního hlediska užitečná.

III. Závěr

Téma psychologických a psychosociálních dopadů závažných bezpečnostních incidentů je nesmírně košaté a skýtá řadu možností pro specifické výzkumné projekty. Česká republika je naštěstí zemí, kde se zatím neodehrály teroristické útoky v pravém smyslu tohoto slova, a tak nezbyvá, než se věnovat popisu studií toho typu ze zahraničí, respektive sledovat jiné závažné bezpečnostní výzvy (obecná kriminalita, dopravní nehody, případně dopady přírodních katastrof.)

Bezpečnostní systém musí se všemi eventualitami předem počítat a v rámci možností na ně reagovat. V žádném případě nelze potenciální psychologické dopady bezpečnostních výzev bagatelizovat. Je více než zřejmé, že „nehmotné“ dopady konkrétních incidentů mohou být nesmírně závažné, a to i ekonomicky. Ušlý zisk, promarněné náklady, příležitosti, to je možné demonstrovat třeba na propadu civilní letecké dopravy na přelomu let 2001/2002. Ale i další, méně viditelné aspekty tento předpoklad potvrzují, jedná se zejména o plošné paralyzování společnosti po konkrétních neočekávaných událostech.

Je nutné brát v potaz, že při každém teroristickém útoku budou zasaženy buď veřejné zájmy, soukromé subjekty, nebo jednotlivci.

Každý z těchto aktérů se musí s možností toho, že se může stát obětí teroristického incidentu (nebo jiné bezpečnostní hrozby) vyrovnat a přijmout v této souvislosti určitá opatření.

Fyzické a duševní následky teroristického incidentu se velmi liší a mohou být tak různé, jak různé jsou jednotlivé lidské bytosti.

IV. Resumé

Cílem bakalářské práce bylo v rovině teoretické popsat psychologické dopady terorismu a jiných bezpečnostních incidentů na veřejnost. V práci jsou zmíněny možné dopady terorismu v primárních nákladech, související s teroristickými incidenty, sekundárními náklady, které znamenají protiteroristická opatření a terciálními, potažmo psychosociální náklady, které souvisejí s bezpečnostní opatřeními vztahujícími se k terorismu.

Práce obsahuje rovněž i jiné druhy bezpečnostních výzev a jejich dopady. Terorismus je jenom jednou z mnoha bezpečnostních výzev, které mohou mít dopad na společnost, a to včetně dopadů psychologických. Z tohoto důvodu byly popsány v obecné rovině i další formy bezpečnostních výzev, jenž jakýmkoliv způsobem ovlivňují dění ve společnosti.

Ekonomické uvažování v bezpečnostní oblasti spolu s uvážením hrozby a rizika jako teoretického konceptu. Tato pasáž bakalářské práce se pokusila o vymezení pojmů jako je hrozba a riziko. Rovněž zde byly zmíněny finanční aspekty předcházení negativních dopadů terorismu.

Pasáž Psychosociální dopady konkrétních incidentů obsahuje příklady teroristických incidentů, které se významnou měrou zapsaly do podvědomí společnosti.

Práce obsahuje pokus o metodologické podchycení tématu psychosociálních dopadů terorismu, kdy se opírá o studie a výzkumy veřejného mínění provedené v České republice a v zahraničí. V tomto směru jsou do značné míry využívány studie a poznatky Eurobarometru.

V. Anotace

Cílem bakalářské práce bylo v rovině teoretické popsat aktuální stav společnosti (zejména v kontextu tzv. „Západní“ respektive euroamerické civilizace) s ohledem na schopnost snášet psychosociální dopady, související s terorismem (latentní či chronické obavy, trauma). Práce vycházela zejména z domácích a zahraničních studií, věnovaných nejenom problematice psychologie, ale i ze statí, věnovaných tématům bezpečnostní vědy a obecné ekonomie.

Klíčová slova

Psychosociální dopady, Hrozba, Terorismus, Teroristický útok, Francie

V. Summary

The aim of this thesis was in theoretical terms describe the current state of society (especially in the context of the so-called “Western“ or Euro-American civilization) with regard to the ability to endure psychosocial impacts associated with terrorism (latent or chronic fear, trauma). The thesis is based on particular to domestic and International Studies, devoted not only issues of psychology, but also from the state devoted to security issues of science and economics.

Key words

Psycho social, Threat, Terrorism, Terrorist attack, France

VI. Použitá literatura

1. Abadie, A., Terrorism and the World Economy; Harvard University, August 2007.
2. Beranová, L.; Farghali, H., Strach z terorismu zrodil nový byznys; in: Hospodářské noviny, 19. I. 2004.
3. Bohman, M.; Krulík, O., Policejní sbory v zemích Evropské unie: Inspirace pro Českou republiku, Ministerstvo vnitra České republiky, Praha 2009 (no ISBN).
4. Boone, L., E.; Kurtz, D., L., Contemporary Business, Dryden Press, Chicago 1987 (ISBN 0-03-006199-7), s. 621-622
5. Eichel, H., Fifteen Examine Consequences of Kosovo; in: Reuters, 20. IV. 1999
6. Eichler, J., Příspěvek do diskuze o pojmech hrozba a riziko; in: Mezinárodní vztahy, 3/2001, str. 72-82.
7. Chote, R.; Norman, P.; Wagstyl, S., Eastern Europe: IMF and World Bank Assess Impact; in: Reuters, 22. IV. 1999.
8. Janáč, M., Jak se chovat při napadení na ulici, 9. VII. 2002
9. Kousalová, E., Vigipirate: Barevný strážce bezpečnosti; in: Policista, 3 / 2005
10. Kovács, O., Sněhové kalamity a následný stav nouze v energetice - prosinec 2005, powerpointová prezentace Hasičského záchranného sboru Zlínského kraje, Zlín 2005.
11. Kratochvíl J, Nutná obrana; in: Hlásí se Policie, 10/2001
12. Krulík, O., „Klasické“ versus „kybernetické“ konflikty mezi státy: námět k zamyšlení; in: Euro-Atlantic Quarterly, 15. IX. 2007
13. Krulík, O., Actual Priorities of the Czech Republic in the Area of the Fight against Terrorism; in: Security and Safety Management and Public

- Administrations, Police Academy of the Czech Republic, Prague 2008 (ISBN 978-80-7251-289-8), p. 187-198.
14. Krulík, O., Zahraniční inspirace související s tématem výměny informací a spolupráce složek zapojených do boje proti terorismu; in: Bezpečnostní teorie a praxe, 1/2009, s. 3-28 (ISSN 1801-8211).
  15. Mertlík P.; Rusnichová L., Soukup J., Úvod do obecné ekonomie, Aleko , Praha 2001 (ISBN 80-85341-03-4).
  16. Mimra M, Komparace metod a terminologie vyhodnocování rizik, ústav strategický VOj. Brno, Květen 2001 (S-1-002)
  17. Němec, P., Strach z terorismu brzdí dopravu; in: Hospodářské noviny, 20. V. 2003.
  18. Radecký, A.; Martin, C., Šifrování: Rizika versus náklady; in: Business World, červen 2008, str. 12 – 13.
  19. Staňová, E.; Krulík, O., Česká republika v boji proti terorismu: Aktuální stav a výzvy; in: Problematika řešení mimořádných událostí a krizových situací v regionech, Universita Tomáše Bati, Zlín; Uherské Hradiště 2008 (ISBN 978-80-7392-046-3; <http://www.mimoradne-udalosti-regiony.cz>, CD-ROM)
  20. Tégl P; Náchodský Z, Kam až můžeme?; in: Hlásí se Policie, 12/2002 str. 6-7
  21. Zeman P. Riziko a hrozba jako klíčové konceptuální pojmy: Terminologická analýzy vybraných zahraničních textů, doporučení k používání těchto pojmů, Úřad pro zahraniční styky a informace, Praha 1999 (409/OA-99).
  22. Zeman P., Pojmy analýzy rizik; in: Důležité pojmy z analýzy rizik a rovnice riziky, nepublikovaná studie, 14. 3.2002
  23. Zeman, P., Riziko a hrozba příspěvek do diskuze, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 18. XI. 2001.

VII. Seznam použitých internetových zdrojů

24. <http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/161/8/1384>
25. www.bka.de/pks/pks2007/index2.html
26. www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/fight_against_terrorism/3_code_xter/working_documents/default.as
27. www.consilium.europa.eu/showpage.aspx?id=1344&lang=cs
28. www.eaq.sk
29. www.economics-of-security.eu/publications
30. www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/eu-a-boj-proti-terorismu
31. <http://europa.eu>
32. http://europa.eu.int/comm/justice_home/eucpn/docs/eurobarometer.executive.pdf
33. www.jstor.org/pss/3791018
34. www.mvcr.cz/bdelost
35. www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/42183

VIII. Přílohy

Definice terorismu v právním řádu České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník - § 311: Teroristický útok

(1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla,

a) provede útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví,

b) zmocní se rukojmí nebo provede únos,

c) zničí nebo poškodí ve větší míře veřejné zařízení, dopravní nebo telekomunikační systém, včetně informačního systému, pevnou plošinu na pevninské mělčině, energetické, vodárenské, zdravotnické nebo jiné důležité zařízení, veřejné prostranství nebo majetek s cílem ohrozit tím lidské životy, bezpečnost uvedeného zařízení, systému nebo prostranství anebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,

d) naruší nebo přeruší dodávku vody, elektrické energie nebo jiného základního přírodního zdroje s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,

e) zmocní se letadla, lodi nebo jiného prostředku osobní či nákladní dopravy nebo nad ním vykonává kontrolu, anebo zničí nebo vážně poškodí navigační zařízení nebo ve větším rozsahu zasahuje do jeho provozu nebo sdělí důležitou nepravdivou informaci, čímž ohrozí život nebo zdraví lidí, bezpečnost takového dopravního prostředku anebo vydá majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,

f) nedovoleně vyrábí nebo jinak získá, přechovává, dováží, přepravuje, vyváží či jinak dodává nebo užije výbušninu, jadernou, biologickou, chemickou nebo jinou zbraň, anebo provádí nedovolený výzkum a vývoj jaderné, biologické, chemické nebo jiné zbraně nebo bojového prostředku nebo výbušniny zakázané zákonem nebo mezinárodní smlouvou, nebo

g) vydá lidi v obecné nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku.

(2) Stejně bude potrestán,

kdo jednáním uvedeným v odstavci 1 vyhrožuje, nebo kdo takové jednání, teroristu nebo člena teroristické skupiny finančně, materiálně nebo jinak podporuje.

(3) Odnětím svobody na dvanáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo smrt,

c) způsobí-li takovým činem, že větší počet lidí zůstal bez přístřeší,

d) způsobí-li takovým činem přerušení dopravy ve větším rozsahu,

e) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu,

f) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu,

g) ohrozí-li takovým činem závažně mezinárodní postavení České republiky nebo postavení mezinárodní organizace, jejíž je Česká republika členem, nebo

h) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.

(4) Příprava je trestná.

§ 312 - Teror

(1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení České republiky jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na patnáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem.

(2) Příprava je trestná.

Výňatek z kampaně Ministerstva vnitra z roku 2007
„Bud'te připraveni – nenechte se zaskočit“

Reakce psychiky na extrémní události – možnosti pomoci a podpory

Může se stát, že se Vy nebo Vaši blízcí stanete doma nebo ve světě obětí teroristického útoku, jiného závažného trestného činu nebo neštěstí. Reakce psychiky na traumatizující událost se mohou dostavit bezprostředně po této události, někdy se celý proces může vyvíjet s určitým odstupem. Příčinou psychických potíží může být i nejistota spojená s dlouhodobým ohrožením. Pokud cítíte, že situaci sami nezvládnete, obraťte se co nejdříve na odborníky.

-
- Při mimořádných událostech se lidé dostávají do extrémní zátěže, která bývá příčinou psychické nerovnováhy. Lidé v takové situaci obvykle prožívají silný strach, pocit bezmocnosti, beznaděje, hrůzy či krajního odporu.
  - Akutní reakce psychiky na silný stres se mohou projevovat během prvních týdnů po traumatizující události a odeznít. Nepříjemné prožitky se však mohou objevovat a přetrvávat i delší dobu po skončení konkrétní události.
  - Krize a neštěstí dopadají na psychiku téměř každého člověka, který jim musí čelit. Příznaky duševní nerovnováhy, které jsou vyvolány extrémními zážitky, jsou **normální a běžnou lidskou reakcí na nenormální situaci**.
  - Každý člověk může na mimořádnou událost reagovat různými příznaky a v různé intenzitě. Extrémní prožitek může zasáhnout nejen toho, kdo událost sám zažil, ale může se přenášet i na další osoby v okolí. Mezi časné i pozdější reakce na trauma patří: pocity bezmocnosti, lhostejnost, pocit odpoutání od reality, strach ze ztráty duševního zdraví, vybuzení (podrážděnost, nespavost, zvýšená lekavost), znovuprožívání konkrétní události (noční můry), vyhýbavé chování (vyhýbání se věcem a situacím, které událost připomínají, snaha o vytěsnění vzpomínek), hledání viníka, pocit izolace a odcizení, neschopnost řešit nejzákladnější životní situace, omezené prožívání radosti, pocit vyčerpání, plačtivost, sebeobviňování, agresivní chování, tělesné bolesti, nechutenství nebo přejídání se, zvýšené pití alkoholu a užívání léků.

Co můžete udělat sami pro sebe?

- Uvědomte si, že to, co jste prožili, není součástí běžné lidské zkušenosti, a že je Vaším plným právem se po určitou dobu s prožitou událostí vyrovnávat.
- Neklad'te na sebe přílišné nároky. Odpočívajte, zvolněte své tempo.
- Nebraňte se spontánnímu vyjádření svých pocitů (pláč, výbuchy zlosti).
- Nezůstávejte se svým zážitkem sami. Hovořte o svých pocitech se svými blízkými a přáteli.
- Požádejte své blízké, aby Vám po určitou dobu pomohli při plnění Vašich obvyklých povinností.
- Zvažte, nakolik by Vám pomohlo snažit se co nejdříve zapojit do normálního života.
- Do svého denního režimu zahrňte čas na relaxaci (lázně, sauna).

- Pomoci Vám může i aktivní odpočinek (sport, práce na zahradě).
- Hledání úlevy v alkoholu, lécích nebo v přejídání chápejte jen jako vysloveně dočasné „řešení“ situace, které Vám nemůžeme doporučit.

Jak můžete pomoci někomu ve svém okolí?

- Bezprostředně po události můžete poskytnout „první psychologickou pomoc“, která spočívá v zajištění základních psychosociálních potřeb. Těmi jsou: **bezpečí, teplo, tekutiny, ticho, jasné informace a zajištění kontaktu s blízkými.**
- Lidé, kteří zažili extrémní situace, by ani později neměli být ponecháni delší dobu o samotě.
- Snažte se být takovým lidem nablízku, vyslechněte je, ale nevyptávejte se jich příliš na žádné podrobnosti. Buďte jim „nevtíravě“ k dispozici.
- Svou připravenost pomoci výslovně oznamte. Zeptejte se druhého, co potřebuje.
- Umožněte druhému projevit emoce. Pláč bývá léčivý. Buďte zároveň připraveni mlčet spolu s druhými.
- Tolerujte neobvyklé projevy a změny nálad svých blízkých.
- Dopřejte každému čas se vzpamatovat. Snižte nároky na „výkon“ (v zaměstnání i doma).
- „Nespěchejte na radost“, tím byste postižené nepřímo nutili, aby tvrdili, že už jim je dobře.
- Buďte připraveni poskytnout praktickou pomoc (při zajišťování běžných denních povinností a při kontaktu s úřady, pojišťovnou, zaměstnavatelem).
- Pozornost věnujte především starším osamělým lidem, lidem nemocným, či jinak oslabeným, i těm, kteří se začali vyhýbat kontaktům s okolím.
- Ani dětem není dobré zatajovat pravdu. Je třeba jim, úměrně věku, vysvětlit, co se stalo a umožnit jim zúčastnit se rituálů, které například souvisí s úmrtím blízkého člověka.
- Zprostředkujte případně i pomoc odborníka – psychologa, lékaře, duchovního nebo psychosociálního pracovníka.

Neváhejte se obrátit na odborníky:

- Hledejte informace o tom, na koho se můžete obrátit při řešení Vaší situace, nebo situace osob ve Vašem okolí.
- Kontaktujte koordinátora psychosociální pomoci v regionu, kde žijete. Ten Vám zprostředkuje další informace a spojení na odborníky, nebo podporu, kterou potřebujete.
- Telefonicky se můžete anonymně obrátit na některou z linek důvěry.
- Neváhejte se i přímo obrátit na lékaře, psychology, sociální pracovníky či duchovní.
- Při hledání příslušných kontaktů Vám mohou být nápomocni pracovníci Policie České republiky nebo Hasičského záchranného sboru České republiky.
- Při některých mimořádných událostech zřizuje psychologické pracoviště Ministerstva vnitra speciální telefonickou poradenskou linku, o které se občané dozví z hromadných informačních prostředků.

<http://www.mvcr.cz/bdelost>